

Ekonomik Güvenlik ve Karşılıklı Bağımlılık Açısından İran ve Suudi Arabistan Arasındaki Jeopolitik Rekabete Bir Kuşak Bir Yol Girişimi'nin Etkisi

The Impact of the Belt and Road Initiative on the Geopolitical Rivalry between Iran and Saudi Arabia in Terms of Economic Security and Interdependence

Osman BİLGİÇ*

* Doktora Öğrencisi, Marmara
Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler
Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
e-posta: osmanbilgic@marun.edu.tr
ORCID: 0009-0005-3698-2581

Öz

Bir Kuşak Bir Yol (BKBY) girişimi, Çin'in altyapı yatırımları yoluyla küresel ekonomik entegrasyonunu derinleştirmeyi ve ekonomik etkisini artırmayı amaçlamaktadır. Orta Doğu, hem enerji kaynakları hem de jeopolitik konumu itibarıyla bu girişimin en kritik halkalarından biridir. Çin, bu proje kapsamında İran ve Suudi Arabistan'a yönelik ekonomik iş birlikleri geliştirerek iki ülke arasındaki jeopolitik rekabeti dengelemeyi ve bölgesel istikrarı desteklemeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, BKBY kapsamındaki yatırımların İran ve Suudi Arabistan arasındaki bölgesel uyumsuzlukların çözümüne katkısını değerlendirmek ve bu sürecin ekonomik güvenlik ile karşılıklı bağımlılık kuramı çerçevesinde nasıl şekillendiğini analiz etmektir. Çalışmanın teorik altyapısını ekonomik güvenlik ile karşılıklı bağımlılık teorisi oluşturmaktadır. Bu çerçevede, devletlerin ekonomik ilişkiler yoluyla güvenlik politikalarını nasıl yeniden tanımladığı ve ekonomik bağımlılık düzeyinin çatışma olasılığı üzerindeki etkisi değerlendirilmektedir. Araştırma, betimsel analiz yöntemiyle yapılandırılmış nitel bir çalışmadır. Örnek olay modeli benimsenmiştir. Doküman analizi tekniği ile elde edilen veriler, tematik kategorilere ayrılarak sınıflandırılmış ve çalışma bağlamında yorumlanmıştır. Böylece BKBY'nin İran ve Suudi Arabistan üzerindeki ekonomik etkilerinin bölgesel jeopolitik rekabete nasıl yansıdığı çok boyutlu bir perspektifle ele alınmıştır. Çalışmanın özgünlüğü, bölgesel uyumsuzlukların çözümüne yönelik olarak ekonomik güvenlik merkezli bir yaklaşım geliştirmesi ve BKBY'yi bir dış politika aracı olarak değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çin, İran, Suudi Arabistan, Ekonomi Güvenliği, BKBY

Abstract

The Belt and Road Initiative (BRI) is designed to enhance China's integration into the global economy and extend its influence through strategic infrastructure investments. The Middle East plays a vital role in this initiative, owing to its rich energy resources and significant geopolitical position. China aims to navigate the geopolitical tensions between Iran and Saudi Arabia by promoting regional stability through economic cooperation within the framework of the BRI. This study aims to assess the impact of investments related to the BRI on resolving regional disputes between Iran and Saudi Arabia. The theoretical framework is based on economic security and the theory of interdependence. Within this framework, the study evaluates how states redefine their security policies through economic relations and the impact of the level of economic dependence on the likelihood of conflict. This research employs a qualitative approach, structured around descriptive analysis methods and a case study model. Data collected through document analysis have been organized into thematic categories and interpreted in relation to the study's objectives. Consequently, the research investigates the economic impacts of the BRI on Iran and Saudi Arabia and how these effects relate to regional geopolitical competition from a multidimensional perspective. The originality of the study lies in its development of an economic security-centered approach to conflict resolution and its assessment of the BRI as a foreign policy tool.

Keywords: China, Iran, Saudi Arabia, Economic Security, BRI

Geliş Tarihi / Submitted:
20.01.2025

Kabul Tarihi / Accepted:
06.07.2025

Extended Summary

The Middle East holds strategic importance for the Belt and Road Initiative (BRI). As a crossroads between Europe, Asia, and Africa, the region is rich in energy resources and trade routes. This region, characterized by diverse cultural and political dynamics, offers a multi-dimensional chain of influences. China meets a significant portion of its energy needs from Iran and Saudi Arabia, making these two countries crucial for the security and continuity of BRI investments. Infrastructure projects interconnecting land and maritime routes facilitate the integration of economic activities throughout the region. This integration supports economic benefits and stability for all stakeholders in the Middle East. Furthermore, the BRI's infrastructure projects enhance the economic capacities of regional countries and expand interregional trade. Ports, highways, and energy transmission lines deepen economic interdependence across the Middle East. These projects boost regional integration and enable greater economic participation from countries like Iran and Saudi Arabia. The roles of Iran and Saudi Arabia extend beyond energy supply; both countries have the potential to engage in multilateral trade and diplomacy under the BRI framework, contributing to regional peace. The revitalization of interregional trade and increased economic cooperation positively impact the economic stability of both nations.

Historically, Iran and Saudi Arabia have competed for regional dominance. Sectarian differences, economic factors tied to energy resources, and proxy wars have shaped this rivalry. This competition has intensified in conflict zones such as Yemen and Syria, where both nations seek to expand their spheres of influence by supporting different factions, thus fueling the conflict environment. This tension remains a significant threat to peace and stability in the Middle East. From an economic security perspective, the heavy reliance of Iran and Saudi Arabia on energy resources exacerbates this rivalry. Fluctuations in oil prices leave their economies vulnerable. These vulnerabilities increase the financial costs of regional conflicts. The BRI offers an opportunity to alleviate these vulnerabilities and enhance economic resilience through targeted investments. Conflicts in areas like Yemen have escalated financial and political costs for both nations. The BRI framework's economic collaboration is considered a vital factor in efforts to end these conflicts. The humanitarian crisis in Yemen could be mitigated through economic solutions and infrastructure projects. Moreover, these initiatives could provide job opportunities for local populations, reducing insecurity in the region.

The BRI creates a potential platform for fostering economic interdependence between Iran and Saudi Arabia. Through its diverse infrastructure projects and trade routes, China strengthens economic ties with both countries. Iran's increasing energy production and Saudi Arabia's Vision 2030 goals align well with the BRI. Iran's rising energy revenues and Saudi Arabia's industrial development ambitions highlight their growing economic interdependence. These projects generate economic benefits and strengthen diplomatic relations. Enhanced economic cooperation reduces mistrust between nations and opens avenues for regional dialogue. The establishment of trade and logistics hubs under the BRI promotes economic integration among regional countries while creating a transparent communication network. Additionally, the BRI's international financial support mechanisms bolster economic growth in the region. Institutions such as the Asian Infrastructure Investment Bank, established by China, finance infrastructure investments in countries like Iran and Saudi Arabia, contributing to economic stability. The long-term loans provided by these banks are a key element supporting sustainable development in the region.

The BRI has the potential to reduce the intensity of regional conflicts by fostering economic collaboration. China's mediation efforts were particularly significant in the 2023 diplomatic normalization process between Iran and Saudi Arabia. This mediation aims to de-escalate tensions in conflict zones like Yemen, Iraq, and Syria. The ongoing conflicts in Yemen impose economic and diplomatic costs on both nations. Economic projects under the BRI could offer common ground for resolving these disputes. Infrastructure initiatives and economic cooperation could help alleviate Yemen's humanitarian crisis. Similarly, BRI's economic support and investments could accelerate the reconstruction processes in Iraq and Syria. These projects support economic development, build trust among regional actors, and reduce the risks of conflict. China's peaceful approaches and economic diplomacy strategies hold the potential to address complex regional issues. Furthermore, the BRI's regional energy projects create new opportunities for sustainable energy sectors in Iran and Saudi Arabia.

The BRI plays a significant role in reducing regional conflicts by enhancing economic interdependence between Iran and Saudi Arabia. This initiative supports China's economic security while promoting peace and stability in the Middle East. The BRI's win-win model has established an essential platform for diplomacy and cooperation among regional actors. The growth of economic collaboration reduces conflict risks at both regional and international levels, contributing to a sustainable peace environment. Moreover, the BRI's economic network extends beyond Iran and Saudi Arabia, offering opportunities for the development of all Middle Eastern countries. By increasing economic interdependence and cooperation, the initiative strengthens long-term regional stability. China's foreign policy, focused on peace and development, serves as a critical factor in achieving these goals.

Giriş

Uluslararası sistemde güvenlik anlayışı, küreselleşmenin etkisiyle önemli dönüşümlere uğramıştır. Bu bağlamda, güvenliğin sadece askeri unsurlarla sınırlandırılmadığı, ekonomik, siyasal ve çevresel faktörlerin de bu anlayışta belirleyici bir rol oynadığı Kopenhag Okulu'nun temsilcilerinden olan Barry Buzan tarafından vurgulanmıştır.¹ Küreselleşmenin ortaya çıkardığı bir diğer önemli olgu ise devletlerarası ilişkilerin ve ticari etkileşimlerin artış göstermesidir. Özellikle Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla başlayan ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla devam eden süreçte kapalı ekonomilerin dışa açılması uluslararası ilişkilerde rekabetin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler devletlerin ekonomik faaliyetler yoluyla dış politikayı etkileme potansiyelini de ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda karşılıklı bağımlılık kavramı güçlenmiş ve siyasal ile ekonomik faktörlerin birbirleriyle sürekli bir etkileşim içinde olduğu görülmüştür. Bu durum güvenlik kavramının ekonomiyle iç içe geçtiğini ve bu iki unsuru birbirinden ayırıştırmanın güç olduğunu açıkça ortaya koymuştur.²

Devletler, ulusal çıkarları doğrultusunda ekonomik gelişmeleri yönlendirme gayreti içerisinde. Bu çerçevede toplumsal refahın artırılmasında liberal ekonomik sistemin sunduğu olanaklardan yararlanılarak ekonomik faydalar sağlanmaktadır. Doğrudan yatırım yapan yabancı firmaların ekonomiyi canlandırıcı etkisi, devletleri yeniden karşılıklı bağımlılık ilişkileriyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu durum uluslararası sistemdeki aktörler arasındaki karşılıklı bağımlılığın bir sonucu olarak ticaret, yatırım ve diğer ekonomik faktörlerin devletlerin dış politika tercihleri üzerinde belirleyici bir etki yarattığını ortaya koymaktadır.³

1 Bilal Karabulut, "Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Güvenlik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5:1, 2021, s. 63-64.

2 Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa, İstanbul, 2004, s. 356-359.

3 Age, s. 360-365.

Ekonomik çıkarların dış politikadaki yönlendirici etkisi stratejik öneme sahip bölgelerdeki güç dengelerini doğrudan etkilemektedir. Bu perspektiften bakıldığında Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu'daki etkisinin azalması, bölgedeki güç dengelerinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Özellikle enerji kaynakları açısından küresel ilgi odağı olan Orta Doğu'da, Çin giderek büyüyen ekonomisi ve artan enerji ihtiyaçları doğrultusunda daha etkin bir rol üstlenme çabası içerisine girmiştir. Enerji arz güvenliğini sağlamak amacıyla Çin, bölgede rekabet halinde olan İran ve Suudi Arabistan ile diplomatik ilişkiler geliştirmeye odaklanmıştır. Bölgedeki güvenlik boşlukları, İran ve Suudi Arabistan arasında jeopolitik bir rekabeti tetiklemiş, bu durum enerji tesisleri ve nakil hatlarına yönelik saldırılarla Çin'in enerji arz güvenliğini tehlikeye atmıştır. Çin ise bu koşullar altında İran ile 1971'de başlayan ve Suudi Arabistan ile 1990 sonrasında kurulan diplomatik ilişkilerini güçlendirerek enerji güvenliğini sağlamaya yönelik dengeli bir politika izleme stratejisi benimsemiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin azalan etkisiyle şekillenen bu yeni bölgesel sistem, Çin için her iki ülkeyle de ilişkilerini dengeleyerek enerji kaynaklarına erişimini sürdürebilmesi açısından önemli bir avantaj sunmaktadır.⁴ Bu bağlamda Çin, Bir Kuşak Bir Yol girişimi aracılığıyla Pakistan, Orta Asya Cumhuriyetleri, Birleşik Arap Emirliği, Afrika ülkeleri, İran ve Suudi Arabistan ile ekonomik ilişkiler geliştirerek kendi ulusal çıkarları doğrultusunda dış politikasını şekillendirmektedir. Söz konusu girişim kapsamında İran ve Suudi Arabistan ile gerçekleştirdiği yatırımlar, hem ekonomik kazanımlar elde etmeyi hem de bu doğrultuda dış politika stratejilerini güçlendirmeyi amaçlamaktadır.⁵

Ele alınan bu çalışmanın amacı, Çin'in Bir Kuşak Bir Yol girişiminin İran ve Suudi Arabistan arasındaki bölgesel uyumsuzlukların çözümüne olan etkilerini ekonomik güvenlik perspektifiyle ele almaktır. Çalışma, iki ülke arasındaki tarihsel rekabetin arka planını, BKBY girişiminin sunduğu ekonomik fırsatları ve bu girişimin bölgesel istikrar üzerindeki potansiyel etkilerini analiz etmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, çalışma şu temel soruya odaklanmaktadır: BKBY girişimi, ekonomik güvenlik ve karşılıklı bağımlılık teorisi çerçevesinde İran ile Suudi Arabistan arasındaki bölgesel rekabetin azaltılmasına nasıl katkı sağlamaktadır? Bu kapsamda çalışmanın temel hipotezi, BKBY girişiminin, ekonomik güvenlik ve karşılıklı bağımlılık temelinde İran ile Suudi Arabistan'ın hem birbirleriyle hem de Çin ile olan ekonomik ilişkilerini derinleştirerek, bölgesel rekabetin azalmasına ve barış ile istikrarın teşvik edilmesine katkı sağladığı yönündedir. Çin'in ekonomi ve diplomasi temelli yaklaşımının bu iki ülke arasındaki jeopolitik rekabeti dönüştürme potansiyeline sahip olduğu varsayılmaktadır. Araştırma, ekonomik güvenlik kavramını temel alan teorik bir çerçeveye dayanmakta ve karşılıklı bağımlılık teorisini merkeze alarak BKBY girişiminin İran ve Suudi Arabistan üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. Bu doğrultuda, çalışma büyük ölçüde nitel kaynaklara dayansa da, teorik çerçeveyi desteklemek amacıyla sınırlı sayıda ekonomik veri, bölgesel analiz raporları, akademik makaleler ve araştırma yazıları gibi birincil ve ikincil kaynaklardan da yararlanılmıştır. Bu çalışmanın özgün katkısı, BKBY girişiminin bölgesel uyumsuzluk çözümündeki etkilerini ekonomik güvenlik ve karşılıklı bağımlılık teorisi çerçevesinde ele alarak, girişimin hem ekonomik bir araç hem de İran ve Suudi Arabistan gibi ülkelerle ilişkilerde dolaylı diplomatik etkilere sahip bir dış politika enstrümanı olarak değerlendirilmesidir. Bu perspektif, bölgesel güç mücadelesinin ekonomi temelli bir iş birliği modeliyle nasıl dönüştürülebileceğine dair yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Makale beş ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ekonomik güvenlik ve karşılıklı

4 Necmettin Acar, "İran-Suudi Arabistan Rekabeti Karşısında Çin Dış Politikası", *Türkiye Orta Doğu Çalışmaları Dergisi*, 9:1, 2022, s. 195-205.

5 Nihal Altun, İpek Kurt ve Tansu Özbaysal, "Adım Adım Yeni Dünya Düzeni: Çin BKBY Projesi", *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 8:26, 2021, s. 86-87.

bağımlılık teorisinin teorik temelleri tartışılmıştır. İkinci bölümde BKBY girişiminin küresel ve bölgesel etkilerine odaklanılmıştır. Üçüncü bölümde İran ve Suudi Arabistan arasındaki tarihsel ve güncel rekabet analiz edilmiştir. Dördüncü bölüm ise BKBY girişiminin bu iki ülkenin ekonomik güvenliğine olan etkilerini irdelemekte olup beşinci kısımda ise BKBY girişiminin bölgesel uyumsuzluk çözümündeki rolüne ilişkin bir değerlendirme sunmaktadır. Sonuç bölümü, BKBY girişiminin İran ve Suudi Arabistan ilişkilerinde ekonomik güvenlik bağlamında sunduğu fırsatlara dair çıkarımlarla tamamlanmaktadır.

1. Ekonomik Güvenlik ve Karşılıklı Bağımlılık

Ekonomik güvenliğine geçmeden önce klasik ekonomi kavramını açıklamak önemlidir çünkü ekonomi güvenliğini daha iyi anlayabilmek için öncelikle bu temel kavramın anlaşılması gerekmektedir. Klasik ekonomi, mal ve hizmetlerin üretimi, dağıtımı, değişimi ve tüketimi gibi faaliyetlerle ilgilenen bir alan olmakla birlikte insanların ekonomik yaşamlarını sürdürebilmeleri için hayati öneme sahiptir. Tanımlama içerisinde yer alan süreçlerin dinamikleri, bir ülkenin kalkınma düzeyini doğrudan etkilemektedir. Klasik ekonomiye güvenlik boyutunun eklenmesiyle birlikte ekonomi güvenliği kavramı ortaya çıkmaktadır. Bu kavram, devletlerin ve toplumların ekonomik faaliyetlerinin sürekliliğini ve istikrarını sağlama çabalarını ifade etmektedir. Ekonomik güvenliğin ortaya çıkışı ve gelişimi, devletlerarasındaki ilişkiler, uluslararası rekabet, küreselleşme, coğrafi konum ve bilgi asimetrisi gibi faktörlerden etkilenmektedir. Bu süreçte, hem devletler hem de devlet dışı aktörler önemli rol oynamaktadırlar. Ekonomik güvenliğin kapsamı oldukça geniş bir kavramdır. Devletlerin varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan kaynakların temini gibi makro düzeydeki konulardan, vatandaşların temel ihtiyaçlarını karşılayabilme gibi mikro düzeydeki konulara kadar uzanmasıyla birlikte finansal faaliyetlerden de etkilenmektedir.⁶ Bu kapsamda değerlendirildiğinde ekonomi güvenliğinin kavramının ne kadar geniş bir çerçeve içerisinde yer aldığı görülmektedir.

Ekonomik güvenliğin tanımlanması sürecinde, sistemin unsurlarının detaylı bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Bu süreçte ilk olarak dikkate alınması gereken, referans nesnesinin belirlenmesidir. Referans nesnesi olarak karşımıza çıkan temel unsurlar; devletler, bireyler, uluslararası kuruluşlar ve şirketler gibi çeşitli aktörlerdir. Bir sonraki aşamada ise tehdit ve risk değerlendirmesi yapılmalıdır. Bu bağlamda dikkate alınan ölçütler, referans nesnesinin bekasını tehdit eden şoklar ve sistemin etkin şekilde işleyişini engelleyen tehditlerdir. Devamında, ortaya çıkabilecek risklerin öngörülmesi süreci gelmektedir. Bu süreçte, risklerin bilinen veya öngörülen sonuçlarının değerlendirilmesi, bu risklere yönelik genel veya özel yaklaşımların tanımlanması ve gerekli müdahale araçlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu müdahale araçları arasında engelleme ve denetim gibi güvenlik stratejileri öne çıkmaktadır. Son olarak, ekonomik, siyasi, askeri ve toplumsal yapısal unsurlar arasındaki bağlantıların güçlendirilmesi, belirsizliklerin en aza indirilmesi ve mevcut statükonun sürdürülmesi veya hayatta kalma gibi sonuçların elde edilmesi süreçlerini içermektedir.⁷

Ekonomik güvenlik kavramı, Gabriel Andruseac'ın aktardığı üzere, Buzan tarafından uluslararası sistemin anarşik yapısı ile piyasa ekonomilerinin içsel dinamikleri arasındaki karmaşık etkileşimi ifade eden bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede ekonomik güvenliğe bakıldığında, farklı ideolojik perspektifler ortaya konulmaktadır. Liberal perspektiften bakıldığında daha yoğun küreselleşme, merkantilist perspektiften bakıldığında milliyetçi bir yaklaşımla daha az küreselleşme ya da marksist yaklaşım ile

6 Krakov Mesjasz, "Ekonomik Güvenlik", *Uluslararası İlişkiler*, 5:18, 2008, s. 125-138.

7 Age, s. 139-140.

radikal bir değişim ortaya koymaktadır.⁸ Ayrıca realist bakış açısından değerlendirildiğinde, devletlerin uluslararası sistemde varlıklarını sürdürebilme, güç kazanma ve ulusal çıkarlarını güvence altına alma çabaları doğrultusunda ekonomik araçları stratejik bir enstrüman olarak kullanabildikleri görülmektedir. Bu bağlamda özellikle petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynakları ve stratejik öneme sahip nadir mineraller üzerindeki egemenlik, yalnızca ekonomik refah açısından değil aynı zamanda jeopolitik etki alanının genişlemesi açısından da kritik bir rol oynamaktadır. Ticaret rotaları ve enerji iletim hatları gibi altyapısal unsurların güvenliği, realizmin öngördüğü güç mücadelesi çerçevesinde ekonomik caydırıcılıkla birlikte değerlendirilen önemli avantajlar arasında yer almaktadır. Öte yandan konstrüktivist yaklaşım ekonomik güvenlik bağlamında farklı bir perspektif sunmaktadır. Bu görüşe göre, bir devletin diğer aktörleri tehdit ya da müttefik olarak algılaması yalnızca maddi kapasitelere değil, aynı zamanda o aktöre dair inşa edilen kolektif algılar, tarihsel deneyimler ve kimlik temsillerine de bağlıdır. Dolayısıyla ekonomik ilişkiler ve güvenlik politikaları, yalnızca güç dengesiyle değil, sosyal ve kültürel anlamlandırmalarla da şekillenmektedir.⁹

Ekonomi güvenliğinin uluslararası ilişkiler disiplinine entegrasyonu ise özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde gözlemlenmiştir. Bu dönemde güvenlik çalışmaları, askeri boyutun ötesine geçerek daha geniş bir perspektifle ele alınmaya başlanmıştır. Bu genişlemeyle birlikte, siyasi, ekonomik, çevresel gibi farklı alanlarda güvenlik tanımlamaları ortaya çıkmıştır. Bu gelişmede, Kopenhag Okulu olarak bilinen ve Barry Buzan liderliğindeki çalışmaların önemli bir etkisi olmuştur. Bu çerçevede ele alındığında, ekonomi güvenliği devletler için kritik bir önem arz etmektedir. Zira ekonomik güç, bir devletin uluslararası sistemdeki güç kapasitesinin temel bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda ele alındığında ekonomik güç ile devletler askeri teknolojilerin geliştirilmesi, stratejik öneme sahip enerji, hammadde gibi kaynaklara erişimi, küresel risklere karşı direnç gösterebilme ve kaçakçılık, terör finansmanı gibi yasa dışı faaliyetlerle mücadele etmek için gerekli kaynakları oluşturabilme potansiyeline sahiptir.¹⁰

Ekonomik güvenliğe dair yaklaşımlar, güvenliği yalnızca askeri tehditlerden ibaret görmeyip ekonomik kırılganlıkları da dikkate alan daha bütüncül bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda literatürde öne çıkan bazı çalışmalar özetlenmiştir. Jonathan Kirshner, Soğuk Savaş sonrasında güvenlik çalışmalarında ekonomik boyutun yeniden ön plana çıkması gerektiğini savunmaktadır. Yazar ekonomik güvenliğini savunma kapasitesinin sürdürülebilirliği, ekonomik yaptırımların dış politika aracı olarak kullanımı ve devletlerin mali dayanıklılığı gibi unsurlar üzerinden ele almaktadır. Güvenlik sadece askeri tehditlere değil, aynı zamanda ekonomik bağımlılık, kaynak erişimi ve sanayi altyapısına ilişkin risklere karşı da değerlendirilmelidir. Bu yaklaşıma göre ekonomik canlılık ve üretim gücü, ulusal güvenliğin temel belirleyicileri arasında yer almaktadır.¹¹

Alexandra Homolar, uluslararası güvenlik çalışmaları ile siyasi ekonomi arasında uzun süredir devam eden yapay ayrımın aşılması gerektiğini savunmaktadır. Ulusal güvenlik politikalarının yalnızca uluslararası baskılarla değil, aynı zamanda iç siyasi ve ekonomik

8 Gabriel Andrusseac, "Economic Security – New Approaches in the Context of Globalization", *Centre for European Studies*, 7:2, 2015, s. 232-235.

9 Albert Cramaro, "Geopolitics and Security: Analyzing Political Science Perspectives on International Relations", *ResearchGate*, 2024, https://www.researchgate.net/publication/386547158_Geopolitics_and_Security_Analyzing_Political_Science_Perspectives_on_International_Relations, erişim 05.04.2025, s. 2-5.

10 Bilal Karabulut ve Şafak Oğuz, "Ekonomi Güvenliği ve Ticaret Savaşları Bağlamında ABD-Çin Rekabetinin Analizi", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 6:2, 2022, s. 323-332.

11 Jonathan Kirshner, "Political Economy in Security Studies after the Cold War", *Review of International Political Economy*, 5:1, 1998, s. 64-91.

dinamiklerle de şekillendiğini ileri sürmektedir. Yazar, güvenlik stratejilerinin iç siyasal koalisyonlar, ekonomik çıkar grupları ve rejim yapılarıyla yakından ilişkili olduğunu gösteren üç çalışmayı karşılaştırmalı olarak değerlendirmektedir. Çalışma, dış politika ve güvenliğe dair kararların hükümetlerin içsel tercihleri, ekonomik çıkarları ve siyasi meşruiyet arayışlarıyla birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamakla birlikte “ulusal çıkar” kavramının homojen ve dışsal tehditlere verilen rasyonel tepkilerle değil, iç siyaset ve iktisadi çıkarların çatışmalı doğasıyla şekillendiği öne sürmektedir. Böylece Homolar, güvenlik çalışmalarına iç siyaset merkezli bir ekonomi-politik bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir.¹²

Stefan Scholvin ve Mikael Wigell, jeoekonomi kavramını uluslararası ilişkilerde giderek artan bir şekilde uygulanan güç politikalarının ekonomik araçlarla yürütülmesi biçiminde tanımlamaktadır. Bu yaklaşıma göre jeoekonomi, geleneksel askeri yöntemlerden ziyade ticaret, yatırım, finansman, teknoloji, altyapı gibi ekonomik unsurların stratejik amaçlarla kullanılmasını ifade etmektedir. Çalışma, jeoekonomiyi yalnızca bir uygulama biçimi değil aynı zamanda teorik bir çerçeve olarak da ele almaktadır. Bu çerçevede ekonomik araçlar, devletlerarası bağımlılık ilişkilerini yönlendirme ve stratejik kırılganlık yaratma amacıyla kullanılmaktadır. Özellikle asimetrik ekonomik ilişkiler, güçlü devletlerin daha zayıf aktörler üzerinde baskı kurmasına olanak tanımakta; bu durum ekonomik güvenlik konusunu merkezî hale getirmektedir. Yaptırımlar ve dışlama politikaları, enerji bağımlılığı ve emtia akışlarının kontrolü, yatırım ve altyapı finansmanı yoluyla nüfuz kurma, teknoloji ve veri akışlarının düzenlenmesi gibi araçlar vasıtasıyla devletlerin stratejik çıkarlarını koruma ve yayma süreçleri analiz edilmektedir. Scholvin ve Wigell ayrıca ekonomik güvenlik sorunlarının giderek daha fazla jeopolitik nitelik kazandığını ve bu durumun klasik güvenlik yaklaşımlarını dönüştürdüğünü savunur. Jeoekonomi, böylece uluslararası ilişkilerde ekonomi-politik güç rekabetinin temel bir aracı haline gelmektedir.¹³

Ekonomik güvenliğin bir disiplin olarak ortaya çıkışının temel nedenlerinden biri, küreselleşme sürecinin hız kazanmasıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası arenada kurulan kurumların oluşturduğu yapı, sistemin kontrolsüz bir şekilde büyümesine yol açmış ve çeşitli siyasi ve ekonomik kırılganlıkları da beraberinde getirmiştir. Özellikle 1973 petrol krizi ve ardından gelen ambargo, ekonomik güvenlik kavramını daha da ön plana çıkarmıştır. Uluslararası kuruluşlar bağlamında değerlendirildiğinde, IMF ve Dünya Bankası’nın sağladığı kredilerin, bazı ülkelerin ekonomik yapılarında bozulmalara neden olduğu ve ödeme zorluğu yaşayan devletlere uygulanan sert politikaların küresel ekonomik krizlere zemin hazırladığı görülmektedir. Ayrıca, Dünya Ticaret Örgütü aracılığıyla küresel ticaret sistemi düzenlenmiş ve mal hareketlerinin serbest dolaşımı sağlanmıştır. Ancak bu durum, bazı ülkelerin ticaret piyasalarının zarar görmesine ve hegemonik güçlerin kendi politikaları doğrultusunda sistemi yönlendirmelerine neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler, devletlerin ulusal çıkarlarına etki ederek siyasi, politik ve ekonomik güvenliklerini tehdit eder hale gelmiştir.¹⁴

Devletler, ekonomik güvenliklerini sağlama sürecinde savunma ya da saldırganlık amaçları doğrultusunda belirli araçları kullanmaktadırlar. Bu araçlar arasında ticaret ve yatırım boykotları, enerji kaynaklarının kısıtlanması veya arz güvenliğinin engellenmesi yer almaktadır. Bu tür stratejiler, yalnızca ticaret ve yatırımları etkilemekle kalmaz, aynı

12 Alexandra Homolar, “The Political Economy of National Security”, *Review of International Political Economy*, 17:2, 2010, s. 410-423.

13 Stefan Scholvin ve Mikael Wigell, “Geo-Economics as Concept and Practice in International Relations”, *Finnish Institute of International Affairs*, 102, 2018, s. 1-19.

14 Aslıhan Nakiboğlu ve Serdar Dugan, “Ekonomik Güvenlik: İktisadi Göstergelerle Türkiye’nin Değerlendirilmesi”, *Tasam*, 2024, 1-42.

zamanda devletlerarasındaki ilişkilerin dinamiklerini de şekillendiren önemli unsurlardır. Devletler, uluslararası alanda itibar kazanmak ve etkili bir aktör olabilmek için güç arayışında bulunmaktadır. Bu güç arayışı ise ekonomik üretkenlikle doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, devletler ticari açıklıklarını azaltmak, rekabet edebilme kapasitelerini artırmak ve tedarik zincirlerini güvence altına alarak gıda, enerji ve stratejik madenler gibi kritik kaynaklara erişim sağlama çabasındadırlar. Bu stratejiler, devletlerin ekonomik güvenliğini pekiştirirken uluslararası arenada daha güçlü bir konum elde etmelerine katkıda bulunmaktadır.¹⁵

Ekonomik güvenliği sağlama çabalarının bazı yaklaşımlarda çatışmayı destekleyici bir unsur olduğu savunulurken, bazı yaklaşımlarda ise bunun çatışmayı engelleyici bir faktör olduğu ileri sürülmektedir. Ekonomik güce dayalı dış politika anlayışı, yaptırım ve borçlandırma gibi araçları rakip devletler üzerinde baskı kurmak amacıyla kullanmaktadır. Örneğin, Soğuk Savaş dönemindeki Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin ambargo politikaları ya da Japonya'nın ekonomik etkisini dış politika aracı olarak kullanması bu yaklaşıma örnek teşkil etmektedir. Buna karşın liberal entegrasyon yaklaşımları, ekonomik karşılıklı bağımlılığın iş birliğini teşvik ederek çatışma riskini azalttığını savunmaktadır. Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi, ekonomik entegrasyonun daha önce savaş yaşamış ülkeler arasında kalıcı barışı desteklediği görülmektedir. Bu kapsamda, karşılıklı bağımlılık geliştiren ülkeler, elde ettikleri faydalardan mahrum kalma endişesiyle çatışmalara karşı daha temkinli davranmaktadır. Ticari ilişkiler ve yatırımların artması, ülkeler arası bağımlılığı derinleştirirken, istikrarı bozacak ya da ticareti engelleyecek eylemlerin önlenmesi yönünde motivasyonda yaratmaktadır. Bu durum, ekonomik karşılıklı bağımlılık ile barış arasındaki ilişkinin güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Öte yandan liberal görüşe karşı çıkanlar, ticaretin getirdiği kazanımların eşit dağılmadığını ve bu durumun bazı ülkelerin ulusal güvenliği açısından tehdit oluşturduğunu ileri sürmektedir. Yalnızca ticari faaliyetlerin değerlendirilmesinin yetersiz kaldığı durumlarda, finansal piyasalarda bu çerçeveye dâhil edilmelidir. Bu doğrultuda, sermayenin de karşılıklı bağımlılık bağlamında barışa katkı sağladığı ve çatışmayı caydırıcı bir unsur olarak görülebileceği ifade edilmektedir. Tüm bu perspektif doğrultusunda, ekonomik karşılıklı bağımlılık hem çatışmanın kaynağı olabilecek potansiyelleri hem de barış sürecinin destekleyicisi olabilecek unsurları bünyesinde barındıran çok boyutlu bir kavram olarak ele alınmalıdır.¹⁶

Karşılıklı bağımlılık kavramı, uluslararası ilişkilerde aktörler arasındaki iletişimle şekillenen ve hiyerarşiden yoksun bir etkileşim biçimi olarak tanımlanmaktadır.¹⁷ Bu etkileşimde, bağımlı olan devletlerden biri genellikle diğeri üzerinde daha fazla avantaja sahiptir, bu da o devlete müzakere gücü kazandırmaktadır. Dolayısıyla, her iki devlet de karşılıklı olarak elde edecekleri çıkarlar doğrultusunda ilişkilerinin devamını sağlamak adına, mutlak bağımlılık yerine karşılıklı bağımlılığı tercih etmektedir. Bu süreçte karşılıklı bağımlılık, tarafların hareket serbestisini kısıtlayan maliyetler doğurmaktadır. Bu bağlamda, bir devletin diğere karşı sahip olduğu müzakere gücü, diğer tarafın karşılıklı bağımlılık konusundaki hassasiyetiyle doğru orantılıdır. Örneğin, Orta Doğu petrolüne olan bağımlılık düzeyi yüksek olan ülkeler, bu bölgedeki arzın kesintiye uğraması gibi senaryolardan farklı derecelerde etkilenebilmektedir. Bu farklar, onların enerji politikalarında ne ölçüde esnek veya kırılgan olduklarını göstermektedir. Bu bağlamda, Orta Doğu petrolüne yüksek düzeyde bağımlı olan bir ülke, bölgedeki gelişmeler karşısında daha savunmasız olabilir; ancak bu

15 Vincent Cable, "What is International Economic Security?", *International Affairs*, 71:2, 1995, s. 305-324.

16 Derek Braddon, "The Role of Economic Interdependence in the Origins and Resolution of Conflict", *Revue d'économie politique*, 122, 2012, s. 299-306.

17 Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye, *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Little, Brown and Company, Boston, 1977, s. 8.

ülke aynı zamanda, yüksek hassasiyetine rağmen, karşılıklı bağımlılık ilişkilerindeki stratejik pozisyonu sayesinde müzakerelerde belirli avantajlara sahip olabilmektedir. Bu durum, müzakere gücünün yalnızca savunmasızlığa değil, aynı zamanda diğer tarafın bağımlılık düzeyine ve alternatif kaynaklara erişim kabiliyetine de bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, devletlerin karşılıklı bağımlılık ilişkilerindeki pozisyonlarını belirleyen faktörler yalnızca ekonomik değişkenlerle sınırlı değildir. Günümüzde gelişen teknoloji ve üretim süreçlerindeki dönüşüm, devletlerin ihtiyaçlarını karşılama sürecini hem daha karmaşık hem de daha hassas hale getirmiştir. Bu dönüşüm karmaşık karşılıklı bağımlılık olarak tanımlanan ilişkiler ağını ortaya çıkarmıştır. Bu ilişkiler; artan iletişim kanalları, gündem konuları arasında hiyerarşi eksikliğinin ortaya çıkması ve askeri gücün uluslararası politikadaki etkisinin görece azalması gibi dinamiklerle şekillenmiştir.¹⁸

Karşılıklı bağımlılığa sahip devletlerin savaş yerine barışı tercih etmesinin temel nedenlerinden biri, savaşın getirdiği yüksek maliyetlerdir. Devletler, sahip olamayacakları unsurlar veya çıkarlar doğrultusunda farklı stratejiler geliştirebilir; ancak savaşın seçilmesi durumunda, kazanan taraf için dahi maliyetler oldukça yüksek olabilir ve bu kazancı gölgeleyebilir. Kaybeden taraf açısından ise savaş, mali yükü daha da artırır. Bu nedenle savaş, devletler açısından pahalı bir yöntem olarak görülür ve daha düşük maliyetli alternatiflerin tercih edilmesine yol açar. Ayrıca, karşılıklı bağımlılığa sahip devletler arasında yaşanabilecek olası bir çatışma belirtisi bile, sermayenin hızla ülkeden çıkmasına neden olabilir. Bu sermaye kaçışı, iç piyasada ciddi olumsuz etkiler yaratır ve ekonomik istikrarı tehdit eder. Bu bağlamda, karşılıklı bağımlılığın getirdiği ekonomik riskler nedeniyle, devletler arası ilişkilerde barışçıl yöntemlerin tercih edilmesi ve şiddetten kaçınılması teşvik edilmektedir.¹⁹

2. Bir Kuşak Bir Yol Girişimi'nin Küresel ve Bölgesel Etkileri

2013 yılında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından ilan edilen bu kalkınma ve ticaret girişimi, Çin'in ekonomik, finansal ve mekânsal açıdan genişlemesini simgelemektedir. Bu genişleme, Çin'in yüksek teknolojiye dayalı bir ekonomi inşa etme hedefini güçlendirmektedir. Söz konusu proje, Çin'in diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini ortak çıkar temelli finansal iş birliği çerçevesinde şekillendirme arzusu ve bu yolla küresel ölçekte etkisini artırma hedefini yansıtmaktadır. Bu yönüyle proje, II. Dünya Savaşı sonrası ABD tarafından uygulanan Marshall Planı'ndan farklılaşmaktadır. Bu girişim, Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlamayı amaçlamakta ve deniz yolu ayağında Güneydoğu Asya'dan Hint Okyanusu'na, oradan da Akdeniz'e ve Yunanistan ile İtalya'ya uzanan bir güzergâh üzerinde, limanlar, köprüler ve altyapı çalışmaları gibi çeşitli projeleri kapsamaktadır. Ayrıca, Nijerya, Kenya, Mısır, Etiyopya ve Uganda gibi Afrika ülkelerinde gaz boru hatları ve demiryolları gibi önemli altyapı projeleri de bu kapsamda hayata geçirilmektedir.²⁰

Çin'in ortaya koyduğu projeler kapsamında hedeflenen amaçlar arasında, küresel ekonomik durgunluğu aşarak ekonomik canlılık sağlamak, ticari etkinliği artırmak ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek yer almaktadır. Bu hedeflerin yanı sıra, Çin'in küresel sistemde lider bir ülke olma arzusu, finansal ve ticari entegrasyonu güçlendirme ve sanayileşme ile küreselleşmeyi artırma çabaları da bulunmaktadır. Bu süreç, Silk Road Fund

18 Muharrem Gürkaynak ve Serhan Yalçın, "Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası İlişkiler*, 6:23, 2009, s. 73-92.

19 Erik Gartzke, Quan Li ve Charles Boehmer, "Investing in the Peace: Economic Interdependence and International Conflict", *International Organization*, 55:2, 2001, s. 391-404.

20 Yu Jie ve John Wallace, "What is China's Belt and Road Initiative (BRI)?", *Chatham House*, 2022, <https://www.chathamhouse.org/2021/09/what-chinas-belt-and-road-initiative-bri>, erişim 11.08.2024.

Co. Ltd. (İpek Yolu Fonu A.Ş.), China Investment Corporation (Çin Yatırım Şirketi), State Administration of Foreign Exchange (Devlet Döviz İdaresi), The Export-Import Bank of China (Çin İhracat-İthalat Bankası), China Development Bank (Çin Kalkınma Bankası), China-led Asian Infrastructure Investment Bank (Çin öncülüğündeki Asya Altyapı Yatırım Bankası), BRICS New Development Bank (BRICS Yeni Kalkınma Bankası), European Bank for Reconstruction and Development (Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası), European Investment Bank (Avrupa Yatırım Bankası) ve China-ASEAN Investment Cooperation Fund (Çin-ASEAN Yatırım İşbirliği Fonu) gibi çeşitli finansal kuruluşların sağladığı finansman kaynakları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.²¹

Günümüzde Çin, ABD ve Rusya, geniş coğrafi etki alanlarına ve stratejik nüfuza sahip olan kıtasal güçler olarak öne çıkmaktadır. Çin, bu güç dengesi içinde etkinliğini artırmak amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmakta ve diğer ülkelerle görüşmeler gerçekleştirmektedir. Ancak Rusya, başlangıçta bu girişimlere mesafeli yaklaşmış, özellikle Avrupa'ya yönelik jeopolitik odaklanması nedeniyle temkinli davranmıştır. Bununla birlikte, Rusya ile Ukrayna arasındaki kriz ve Rusya'nın Avrupa ve ABD ile karşı karşıya gelmesi, ayrıca petrol fiyatlarındaki küresel düşüş, Rusya'yı Çin'in kıtalararası stratejik önerilerine daha sıcak bakmaya itmiştir. Bu süreç, bir yandan Rusya'nın Avrupa ile olan ilişkilerine bağlı kalmakla birlikte, diğer yandan Çin'in kara gücü olarak yükselmesinin Rusya'yı rahatsız etmesi ile şekillenmektedir. Öte yandan ABD, Çin'in kalkınma politikasındaki etkisini zayıflatmak için, Çin içindeki sermaye çıkar gruplarıyla ittifakını güçlendirerek bu stratejik girişimlere karşı koyma çabası içerisindedir.²²

Çin'in Orta Asya'da etki alanını genişletme çabaları, bölgeyi kendi nüfuz alanı olarak görmek isteyen Rusya ile potansiyel bir rekabetin habercisi olarak değerlendirilebilir. Çin'in, enerji kaynakları ve tedarik zincirinin güvenliğini sağlama amacıyla bu bölgedeki faaliyetlerini artırması, bu rekabetin bir göstergesi olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan, Rusya, Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) aracılığıyla Avrupa ve Çin'in bölgedeki etkisini dengelemeye yönelik bir politika izlemektedir. Bu bağlamda, Çin'in BKBK girişimi ile Rusya'nın AEB girişimi, iki ülke arasındaki denge stratejisinde kilit rol oynamaktadır. Her iki proje de, kendi jeopolitik etkilerini artırmayı amaçlayan girişimler olarak değerlendirilebilir ve bu bağlamda birbirlerini engelleyebilme potansiyeline sahiptir. Güneydoğu Asya perspektifinden değerlendirildiğinde ise, Çin'in bölgedeki varlığı, sadece coğrafi konum açısından değil, aynı zamanda ekonomik çıkarları bakımından da kritik öneme sahiptir. Bu nedenle Çin, askeri stratejisinde açık deniz savunmasına yönelik caydırıcılık ve karşı saldırı gibi unsurlara odaklanmaktadır. Güney Çin Denizi'ndeki anlaşmazlıklar ve Tayvan meselesi, Çin'in deniz stratejisini daha da önemli hale getiren faktörler arasında yer almaktadır. ASEAN ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme çabaları, ASEAN'ın Çin'in bölgedeki siyasi ve askeri nüfuzunu artırmak istememesine rağmen, Çin'in Güneydoğu Asya ile olan ilişkilerini güçlendirme potansiyeli taşımaktadır. Hindistan ise, Çin'in bölgedeki artan etkisinden duyduğu rahatsızlık ve Pakistan ile Çin arasındaki ekonomik koridorun varlığı nedeniyle bu projelere karşı isteksiz bir tavır sergilemektedir. Ancak, Çin'in ASEAN ile olan iş birliği, Hindistan açısından da cazip hale gelebilmektedir. Buna ek olarak, Çin'in girişimleri, Hindistan'ın kuzeydoğusundaki az gelişmiş bölgelerde altyapı projeleri için hayati yatırımlar sunarak, bu bölgelerde önemli kalkınma fırsatları yaratma potansiyeline sahiptir.²³

21 Ezgi Kopuk ve Hüseyin Naci Bayraç, "Bir Kuşak Bir Yol Projesi ve Ekonomik Etkileri", *Alanya Akademik Bakış*, 5:3, 2021, s. 1353-1374.

22 Tsui Sit, Wong Erebus, Chi Kin Lau ve Tjun Wen, "One Belt, One Road", *Monthly Review*, 1, 2016, s. 33-38.

23 Christina Ploberger, "One Belt, One Road – China's New Grand Strategy", *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 15:3, 2017, s. 289-305.

Orta Doğu'nun jeopolitiği, Asya, Afrika ve Avrupa arasında bir kesişim noktası oluşturduğundan, Bir Kuşak Bir Yol girişimi için stratejik bir öneme sahiptir. Bölge, kara ve deniz geçiş noktaları üzerinde yer almakta olup, bu geçişlerin kesintiye uğraması küresel ticaret üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Çin'in enerji güvenliği açısından da kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, Çin, bölgede önemli rol oynayan Mısır, İran, Suudi Arabistan gibi ülkelerde projelerini tanıtarak ve onları teşvik ederek stratejik ortaklıklar kurmaktadır. Ticari yatırımların yanı sıra, altyapı projeleri kapsamında demiryolları, otoyollar, limanlar, petrol ve gaz boru hatları ile elektrik şebekeleri inşa edilmektedir. Çin, bölgede işsizlik sorununu çözmek ve körfez ülkelerinin düşen petrol fiyatlarıyla yaşadığı ekonomik daralmayı telafi etmek amacıyla uzun vadeli yatırım fırsatları sunmaktadır. Ayrıca, Çin, Kızıldeniz ile Akdeniz'i birbirine bağlayacak Med Demiryolu Projesi'nde İsrail ile iş birliği yapmakta ve bu proje çerçevesinde anlaşmalar imzalamaktadır. Çin, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Mısır ile yerel para birimlerinde takas anlaşmaları gerçekleştirerek, Çin ile Orta Doğu arasındaki ikili ticari ilişkileri kolaylaştırmaktadır.²⁴

Çin, Bir Kuşak Bir Yol girişiminin kapsamındaki yatırımların güvenliğini sağlamak amacıyla Cibuti'de bir askeri üs kurma adımı atmıştır. Körfez bölgesinde İran ve Suudi Arabistan dışında önemli bir ticaret ortağı olarak Birleşik Arap Emirlikleri de bulunmaktadır. Bölgedeki enerji kaynaklarının, deniz yolu ile Basra Körfezi'nden ayrılıp Hürmüz Boğazı'ndan geçerek Hint Okyanusu üzerinden taşınması, Çin'in bölge ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirmenin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, Çin, Bir Kuşak Bir Yol girişimi kapsamında yatırım yaptığı ülkelerle çeşitli uluslararası örgütlerde destekleyici bir rol oynamaktadır. Suriye'nin yeniden inşasına katkıda bulunma arzusuyla, Lübnan'ın Tripoli Ekonomik Bölgesi'ndeki liman için yatırım yapma niyetini de sürdürmektedir. Bu yatırım, Doğu Akdeniz'de bir lojistik merkez (HUB) oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Savaş öncesinde, bu tür ticari faaliyetlerin Suriye ve Irak'a mal akışını sağladığı bilinmektedir.²⁵

3. İran ve Suudi Arabistan Arasındaki Bölgesel Güç Mücadelesi

İki ülke arasındaki tarihsel ilişkiler incelendiğinde, her iki devletin çıkarları doğrultusunda aldığı kararlar ve bu doğrultuda attığı adımların, bölgesel dinamikler üzerinde önemli bir etki yarattığı ve bölgesel güç mücadelesinde kilit unsurlar haline geldiği görülmektedir. Bu unsurlar arasında kimlik söylemleri, ekonomik faktörler ve güç söylemi ön plana çıkmaktadır. Özellikle, farklı mezhepsel aidiyetlerin neden olduğu gerilimler ile her iki ülkenin petrol endüstrisine olan ekonomik bağımlılığı ve OPEC üyelikleri kapsamında ortaya çıkan anlaşmazlıklar dikkat çekmektedir.²⁶

1929 yılında Hicaz ve Necid Krallığı ile İran arasında imzalanan dostluk anlaşması, 1932'de Suudi Arabistan'ın kurulmasıyla birlikte iki ülke arasındaki ilişkilerin temelini atmıştır. Bu dostluk anlaşmasını takip eden süreçte, 1953 yılında imzalanan ticaret anlaşması, 1969'da Arap ve Fars adaları ile ilgili anlaşmazlıkların çözümü ve 1978'de tarafsız bölgelerin barışçıl paylaşımı gibi anlaşmalar, iki ülke arasındaki uyumlu ilişkileri gözler önüne sermektedir. Aynı dönemde, Mısır, Yemen, Irak, Lübnan ve Umman'daki olaylara ilişkin ortak politikalarla bölgedeki iş birliğini desteklemişlerdir. Hatta 1948'de İsrail'in bağımsızlığını tanıyan İran'a karşı Suudi Arabistan sert bir tepki göstermemiştir. Bu durumu

24 Maha Kamel, "China's Belt and Road Initiative: Implications for the Middle East", *Cambridge Review of International Affairs*, 31:1, 2018, s. 76-83.

25 Christina Lin, "The Belt and Road and China's Long-term Visions in the Middle East", *ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security*, 512, 2017, s. 1-9.

26 Muharrem Hilmi Özev, "Iran-Saudi Arabia Relations, 1932-2014", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 66:1, 2016, s. 83-87.

belirleyen en önemli faktör, her iki ülkenin müttefiki olan Amerika Birleşik Devletleri'nin etkisidir.²⁷

1979 devrimine kadar ABD, her iki ülkeye de silah ve askeri yardımlar sağlamış ve özellikle Sovyet tehdidine karşı Orta Doğu'daki çıkarlarını korumak amacıyla bu devletlerle siyasi ilişkilerini sürdürmüştür. Ancak devrim sonrasında İran'daki yönetim değişikliği, siyasal rejimde önemli bir dönüşüm yaratmıştır. İran'ın İslam Cumhuriyeti adını almasıyla birlikte rejim, dini temelli ve ideolojik yönelimli bir karakter kazanmaya başlamıştır. Bu süreçte Şiilik ve Velayet-i Fakih anlayışı üzerinden İslami kimliklerini ön plana çıkarmışlardır. Devrim sonrasında Orta Doğu'daki çeşitli Şii gruplar ile İran arasındaki ilişkiler giderek güçlenmiştir. İran'ın bu gruplarla kurduğu bağlar, dış politikasını şekillendirirken aynı zamanda bölgedeki diğer devlet liderleri arasında bir endişeye yol açmıştır. Özellikle Irak, Bahreyn ve Lübnan'daki Şii gruplar, İran'ın siyasi hedefleri arasında yer almıştır. Suudi Arabistan'da yaşayan Şiilerin de İran ideolojisine yakınlık göstermesi, iki ülke arasında güvensizlik ortamını pekiştirmiştir. İran'ın İslam'ı kendi ideolojisi doğrultusunda savunması ile Suudi Arabistan'ın Vehhabilik anlayışı doğrultusunda İslam'ın özüne dönüşü savunması, bu iki ülke arasında etnik ve mezhepsel rekabeti tetiklemiştir. Bu mezhepsel farklılıklar, anlaşmazlıkların en önemli dinamiklerinden biri haline gelmiştir. Bugün Orta Doğu'da yaygınlaşan çatışmaların temelinde yine bu mezhepsel ayrılıklar yer almakta olup, her iki devlet de bölgesel egemenlik mücadelesinde çeşitli gruplara destek vererek vekâlet savaşlarını sürdürmektedir. Şii gruplar arasında Nusayriler, Dürziler ve Zeydiler bulunurken, Vehhabilik ideolojisi kapsamında El-Kaide, DEAŞ ve Boko Haram gibi örgütler öne çıkmaktadır.²⁸

İran ve Suudi Arabistan arasındaki bölgesel rekabetin önemli unsurlarından bir diğeri de her iki ülke için kritik olan enerji kaynaklarıdır. 1973 petrol krizi sırasında İran, diğer Arap ülkelerinden farklı bir tutum sergileyerek petrol gelirlerini artırma yoluna gitmiştir. Bu durum Suudi Arabistan tarafından hoş karşılanmasa da, iki ülke arasındaki ABD destekli ortaklık sebebiyle Suudi Arabistan tarafından İran'a karşı açık bir tepki verilmemiştir. 1988'de İran-Irak Savaşı sırasında, Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri İran'a karşı ortak bir duruş sergilemek amacıyla Körfez İşbirliği Konseyi'ni (KİK) kurmuşlar ve aynı dönemde Suudi Arabistan, petrol arzını artırarak fiyatların düşmesine neden olmuştur. Böylelikle İran'ın petrol gelirlerini azaltmayı hedeflemiştir. Bölgedeki enerji arz güvenliğini sağlamak adına Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri, İran'ın nükleer faaliyetlerine karşı çıkarak Batılı devletlerin bölgeye müdahalesine engel olmaya çalışmışlardır. İran'ın nükleer faaliyetleri, Batı tarafından eleştirilmeye başlanmış ve bu eleştirilerin ardından çeşitli yaptırımlar devreye sokulmuştur. Uygulanan yaptırımlar sonucunda petrol ve gaz ihracatında zorluklarla karşılaşan İran, ticaret rotasını Çin, Hindistan ve Türkiye gibi ülkelere kaydırmıştır. Bu duruma karşılık olarak Suudi Arabistan da bu ülkelerle ticari ilişkilerini güçlendirme çabası içerisine girmiştir. Yaptırımlar, bir süreliğine Batı ile İran arasındaki müzakereler sonucunda hafifletilmiş olsa da, Trump'ın başkanlık döneminde sert koşullar yeniden gündeme gelmiştir. Obama döneminde başlayan ve Trump ile sonlanan bu süreçte İran, enerji gelirlerini artırırken, Suudi Arabistan Rusya ile yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Trump'ın, İran ile enerji ticaretine karşı sert tutumu, Suudi Arabistan'ın enerji ihracatını artırmaya yol açmış ve bu süreçte Suudi Arabistan'ın petrol arzını artırması İran'ın tepkisini çekmiştir.²⁹

27 Gökhan Çapar ve Engin Koç, "İran ve Suudi Arabistan İlişkilerindeki Çatışma Dinamikleri: Bölgesel Güç Mücadelesinin Kimlik Perspektifinden İncelenmesi", *Savunma Bilimleri Dergisi*, 1:43, 2023, s. 26.

28 Çapar ve Koç, age, s. 27-32.

29 Şevket Şeker, "İran ve Suudi Arabistan Dış Politikasında Enerjinin Etkisi", *Orta Doğu Etütleri*, 14:1, 2022, s. 130-140.

İki ülke arasındaki güç mücadelesi, Irak, Suriye, Yemen ve Bahreyn gibi ülkelerde etkin olma çabalarıyla ve güç unsurlarını ön planda tutarak devam etmiştir. Bu süreçte, bölgedeki güç dengesini korumak yerine, güvenlik ikilemi kapsamında çeşitli adımlar atılmıştır. Suudi Arabistan'ın askeri kapasitesini çeşitlendirme girişimleri ve İran'ın barışçıl amaçlarla kullanılacağını belirttiği nükleer enerji programını ilerletmesi, her iki devletin de etki alanlarını genişletme ve bölgedeki askeri yatırımlarını bir güç unsuru olarak ortaya koyma çabasını göstermektedir. Bu bağlamda, uluslararası ilişkilerden bölgesel ittifaklara kadar çeşitli unsurlar üzerinden ittifaklar kurarak bu hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadırlar.³⁰ Bu ilişkiler, yalnızca askeri yatırımlarla sınırlı kalmayıp ekonomik rekabet yoluyla da sürdürülmektedir. Bölgedeki mücadelenin önemli dönüm noktalarından biri, 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali olmuştur. Bu işgal sonrasında İran, Irak üzerindeki nüfuzunu artırmış ve ülkenin siyasetini şekillendirme sürecinde önemli bir rol oynamıştır. İran, bu süreçte bürokrasi, güvenlik kurumları ve siyasi pozisyonlarda etkin bir konuma gelmiştir. Buna karşın, Suudi Arabistan da ülke içindeki etkisini artırmak amacıyla Sünni aşiretleri desteklemiştir. Suriye özelinde ise İran, Esad rejimini desteklerken Suudi Arabistan ise özellikle Özgür Suriye Ordusu gibi Esad karşıtı muhalif grupları desteklemiştir. İran, bölgede vekil unsurlar aracılığıyla ve doğrudan varlığını sürdürürken, Suudi Arabistan doğrudan askeri güç kullanmaktan ziyade dolaylı yollardan etki göstermeye çalışmıştır. Lübnan'da ise bu güç mücadelesi Hizbullah aracılığıyla İran tarafından desteklenerek devam etmektedir. Suudi Arabistan'a yakın olan Hariri'nin suikastı, bölgedeki bu rekabetin farklı bir boyuta evrilmesindeki en açık göstergesidir. Hizbullah bu saldırıdan İsrail'i sorumlu tutarken, Suudi Arabistan Hizbullah'ı suçlamıştır. Yemen'de de iki ülke arasındaki güç mücadelesi devam etmekte olup, İran'ın buradaki en etkili aracı Husiler'dir. İran, bölgede Suriye'de olduğu gibi doğrudan askeri varlık bulundurmamak yerine, vekili Husiler aracılığıyla etkinliğini ortaya koymaktadır. Suudi Arabistan ise Yemen'de "Kararlılık Fırtınası" operasyonunu başlatarak İran'ın artan etkisine karşılık doğrudan askeri unsurlarla destek vermiştir. Yemen'deki devam eden çatışmalar, iki ülke arasındaki güç mücadelesinin devam ettiğini göstermektedir. İki ülke arasındaki rekabetin artması, bölgede sıcak çatışma riskini yükseltmektedir. Bu riskin önlenmesi için en etkili yol, bölgedeki anlaşmazlıkların diplomatik yollarla çözülmesidir. Ancak her iki ülkede çıkar odaklı unsurların varlığı ve küresel aktörlerin kendi menfaatleri doğrultusunda bu unsurları desteklemesi, diplomatik çözümleri zorlaştırarak Orta Doğu'yu daha da riskli bir hale getirmektedir.³¹

4. BKBY'nin İran ve Suudi Arabistan'ın Ekonomik Güvenliği Üzerindeki Etkileri

İran ekonomisi uzun süredir özellikle petrol başta olmak üzere enerji sektörüne yüksek düzeyde bağımlı bir yapı sergilemektedir. Bu bağımlılık ülkeyi dış kaynaklı ekonomik şoklara karşı savunmasız kılmakta ve makroekonomik istikrarı tehdit etmektedir. Nitekim 2012 yılında Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından uygulamaya konan kapsamlı ekonomik yaptırımlar, bu kırılganlığın etkilerini derinleştirmiştir. Yaptırımlar, İran'ın küresel finans sistemine erişimini ciddi ölçüde sınırlandırmış ve özellikle Merkez Bankası'na yönelik kısıtlamalar, ülkenin dolar üzerinden gerçekleştirdiği uluslararası ticareti büyük ölçüde sekteye uğratmıştır. Aynı dönemde getirilen petrol ihracatı yasağı ve enerji sektörüne yönelik teknoloji transferi engelleri, ülkenin üretim kapasitesini doğrudan olumsuz etkilemiştir. Bu durum ihracat gelirlerinde kayda değer bir düşüşe neden olmuştur.

30 Azeem Gul, Rizwana Abbasi Karim ve Syed Arslan Haider, "Iran and Saudi Arabia's Strategic Rivalry and the Middle Eastern Security: An Assessment", *Liberal Arts and Social Sciences International Journal (LASSIJ)*, 5:2, 2021, s. 17-22.

31 Kemal İnat, Veyssel Kurt, Abdullah Yeğin, Recep Tayyip Gürler, Ömer Behram Özdemir, Ayşe Selcan Özdemirci ve İsmail Akdoğan, "İran-Suudi Arabistan Rekabetinin Bölgesel Yansımaları", *Setav*, 148, 2016, s. 8-28.

Öte yandan ara malı ithalatındaki daralma, sanayi üretimini ve genel ekonomik faaliyetleri olumsuz yönde etkileyerek ekonomik daralmaya zemin hazırlamıştır. 2015 yılında İran ile Batılı devletler arasında imzalanan Ortak Kapsamlı Eylem Planı (JCPOA) çerçevesinde yaptırımların kısmen kaldırılması, ekonomide sınırlı da olsa bir iyileşme sürecini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda İran yeniden uluslararası ticaret ve finans piyasalarına erişim sağlama imkânına kavuşmuştur.³² Bu iyileşme süreci yaptırımların etkisini kısmen hafifleterek İran ekonomisinde sınırlı bir toparlanmaya işaret etse de, ülkenin ekonomik performansı büyük ölçüde enerji sektöründeki gelişmelere bağlı kalmaya devam etmiştir. Nitekim Dünya Bankası'nın 2024 yılına ilişkin yayımladığı raporda İran ekonomisinin 2023 yılının ilk dokuz ayında Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) bazında bir önceki yıla kıyasla ortalama %5 oranında büyüdüğü belirtilmiştir. Bu büyümenin temel kaynağı olarak petrol üretimindeki %17'lik artış gösterilmiştir. Raporda ayrıca İran'ın OPEC+ üretim kotasından muaf tutulmasının petrol üretimindeki artışta etkili bir unsur olduğu vurgulanmaktadır. 2024 yılı verileri kapsamında petrol ihracatının toplam ihracat içindeki payının %57,1 olduğu ifade edilmiştir.³³

Trump'ın Mayıs 2018'de yaptığı açıklamayla İran ile imzalanan Ortak Kapsamlı Eylem Planı'ndan çekileceğini bildirmesi, İran ekonomisi için ciddi bir problem oluşturmuştur. Bu karar, ekonomik toparlanma sürecine girmeye çalışan İran'ı yeniden zor bir duruma sokmuş ve ağırlaşan yaptırımların etkisiyle karşı karşıya bırakmıştır. İran, küresel sistemdeki finansal piyasalar ile etkileşimde zorluklar yaşamış, Batı teknolojisine erişimde engellerle karşılaşmıştır. Ayrıca ticari faaliyetlerinde daralma yaşamış ve uluslararası petrol pazarındaki payında kayıplar meydana gelmiştir. Bu ekonomik zorluklar, ülke içindeki yaşam standartlarını da olumsuz yönde etkilemiştir.³⁴

2012 yılında uygulanan yaptırımların başlamasıyla birlikte İran'ın petrol üretimindeki düşüşleri, doğrudan elde edilen gelirlerde ciddi bir azalmaya yol açmıştır. Bu süreçte, İran yeni pazar arayışlarına yönelmiş ve finansal zorluklarla başa çıkabilmek amacıyla bazı ülkelerle ulusal para birimleri üzerinden ticaret yapmaya başlamıştır. Ancak, bu adımlar döviz kuru istikrarını sağlamada yetersiz kalmıştır. Uygulanan dönüşüm politikaları istenilen başarıyı elde edemese de İran ekonomisinin tamamen çökmesini engellemiştir. 2018'de yeniden devreye sokulan benzer politikalar, petrol, doğalgaz ve petrokimya sektörlerini yaptırımların etkisinden koruyamamış ve bu sektörlerdeki altyapı çalışmaları da büyük ölçüde yavaşlamıştır. Yaptırımlara ek olarak, COVID-19 pandemisinin ortaya çıkışı ve dünya genelinde ülkelerin kapanmaya gitmesi, ticari faaliyetlerde aksamalara ve küresel ekonomik sistemde durgunluklara neden olmuştur. Bu gelişmeler, İran ekonomisini de olumsuz yönde etkilemiştir.³⁵

İran'a uygulanan ekonomik yaptırımlar, ülkenin ekonomik performansını olumsuz etkilediği gibi, ülke içerisindeki unsurları da olumsuz yönde etkilemiştir. Yaptırımların etkisiyle iç ticarete zayıflama, yüksek enflasyon ve artan yoksulluk gibi sorunlar ortaya çıkmasıyla birlikte bu ekonomik zorluklar, ülke yönetimine yönelik iç siyasi baskıların artmasına yol açmıştır. Ülke yönetimi ise bu baskılara genellikle şiddet yoluyla yanıt verme

32 Morteza Ghomi, "Who is Afraid of Sanctions? The Macroeconomic and Distributional Effects of the Sanctions Against Iran", *Economics and Politics*, 34:3, 2022, s. 395-398.

33 The World Bank, "İran Economic Monitor", 2024, https://documents1.worldbank.org/curated/en/099051007102421530/pdf/IDU1398008291628d14b5a1a9f91728b946987e4.pdf?_gl=11s5tse5_gcl_au*MTA2NTg2ODA5NC4xNzI2MDczMDUx, erişim 10.07.2024.

34 Bijan Khajepour, "Anatomy of the Iranian Economy", *The Swedish Institute of International Affairs*, 6, 2020, s. 5-41.

35 Nikolay Kozhanov, "Iran's Economy Under Sanctions: Two Levels of Impact", *Russia in Global Affairs*, 4, 2022.

eğiliminde olmuştur. Ekonomik yaptırımların diğer bir etkisi ise kurumsal zayıflık ve yolsuzluk gibi olumsuz faktörlerin artmasına neden olmasındır. Sonuç olarak, ekonomik yaptırımlar bir “ekonomik silah” olarak kullanılarak siyasi çıkar elde etmeyi amaçlamaktadır.³⁶ Ekonomik yaptırımların olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla İran, uluslararası arena da alternatif ilişkiler geliştirme yoluna gitmiştir. Bu çerçevede, özellikle ABD ve Batı’ya karşı bir denge unsuru olarak Çin başta olmak üzere Asya ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmek adına önemli adımlar atmıştır.

İran’ın stratejik coğrafi konumu, tarihi İpek Yolu vasıtasıyla Çin ile olan ekonomik ve siyasi ilişkilerini her zaman önemli kılmıştır. Günümüzde bu tarihi yolu canlandırmayı amaçlayan “Bir Kuşak Bir Yol” girişimi, İran ile Çin arasındaki etkileşimin artmasına olanak sağlamakla birlikte, İran’ın küresel ticaretteki eski konumunu kısmen geri kazanmasına yardımcı olabilecek bir fırsat sunmaktadır. Özellikle bu girişim, uluslararası liberal düzenden en fazla zarar gören ülkelerden biri olan İran için ekonomik anlamda faydalar sağlayabilecek niteliktedir. Bu bağlamda, BKBK kapsamında yürütülen projeler, İran ile Afganistan ve Pakistan gibi komşu ülkelerin ticaret kapasitesini artırmakta ve İran’ın enerji ihracatını dolaylı yollardan desteklemektedir. Ayrıca, ABD yaptırımları altındaki İran’ın ekonomik özgürlüğünü güçlendirebilecek bir potansiyele sahiptir. Bir Kuşak Bir Yol girişimi, İran ekonomisinin yeniden inşası ve kalkınması için stratejik bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Bu girişim, İran’ın küresel sanayi yenilikleriyle kaybettiği bağlantıyı yeniden kurmasına, gerekli sanayi güncellemelerini yaparak üretim artışına katkı sağlamasına olanak tanımaktadır.³⁷

Bir Kuşak Bir Yol girişimi, İran açısından stratejik bir fırsat olarak değerlendirilebilecek makroekonomik bir potansiyel taşımaktadır. İran’ın dini lideri Ayetullah Ali Hamaney, bu girişimi akıllıca bir strateji olarak nitelendirmiştir. İran ve Çin arasındaki yakın iş birliğini derinleştiren bu proje, iki ülkenin kalkınma odaklı dış politika yaklaşımlarına verdikleri önemi ortaya koymaktadır. Proje kapsamında, sürdürülebilirlik büyük önem taşımakta olup, Tahran-Kum-İsfahan hızlı tren hattı, Tahran-Meşhed demiryolunun elektrikleştirilmesi, İran’daki havalimanlarının modernizasyonu ve yeniden inşası gibi çeşitli projeler bu çerçevede yer almaktadır. Bu projeler, ulaşım altyapısını geliştirerek gümrükleme işlemlerini kolaylaştırmayı ve uluslararası taşımacılık süreçlerini hızlandırmayı hedeflemektedir. Enerji alanında ise petrol ve doğal gaz boru hatları ile enerji geçiş rotalarının korunmasında iş birliği öne çıkmaktadır. Altyapı yatırımları için yatırım süreçlerinin kolaylaştırılması ve yatırımların önündeki engellerin kaldırılması gibi konular da projede önceliklidir. İran, Çin’in Orta Doğu’daki ikinci büyük ticaret ortağı konumundadır ve Çin’in artan enerji talebini karşılamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu sebeple, enerji altyapısının güçlendirilmesi ve enerji güvenliği iki ülke açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, İran’ın 2017 yılında Asya Altyapı Yatırım Bankası’na katılımı, ülkenin karşılaştığı finansal zorlukları aşmak için alternatif iş birliği fırsatları yarattığını göstermektedir.³⁸

Çin, Birleşmiş Milletler tarafından uygulanan yaptırımlar karşısında uluslararası hukuku ihlal etmekten kaçınarak temkinli bir duruş sergilemiştir. Ancak BM yaptırımlarının kaldırılmasının ardından, İran ile ilişkilerini önemli ölçüde artırmıştır. Özellikle Trump yönetimi tarafından uygulanan ağır yaptırımlar sonrasında, İran-Çin ilişkileri giderek daha da güçlenmiştir. Ekonomik ve stratejik faktörlerin birbirine eklenmesi, İran’ın katılımı

36 Mohammad Reza Farzanegan ve Esfandiyar Batmanghelidj, “Understanding Economic Sanctions on Iran: A Survey”, *The Economists’ Voice*, 20:2, 2023, s. 197-205.

37 Mohsen Shariatnia ve Hamidreza Azizi, “Iran and the Belt and Road Initiative: Amid Hope and Fear”, *Journal of Contemporary China*, 28:120, 2019, s. 984-994.

38 Mohsen Shariatnia ve Hamidreza Azizi, “Iran-China Cooperation in the Silk Road Economic Belt: From Strategic Understanding to Operational Understanding”, *China & World Economy*, 25:5, 2017, s. 46-61.

olmaksızın Bir Kuşak Bir Yol girişiminin tam anlamıyla etkili olamayacağını ortaya koymaktadır. Bu durumu engellemek için her iki ülke de iş birliğini derinleştirmeye yönelik adımlar atmaktadır. Altyapı yatırımlarıyla ticaretin hızlandırılması sağlanırken, ticaretin kapsamının genişletilmesi ve ürün çeşitliliğinin artırılması da önemli bir gündem maddesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda, İran'ın Çin ile ticaret hacmini yıldan yıla giderek artmasının hedeflendiği belirtilmektedir.³⁹

Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH), bir ülkenin ekonomik büyümesinin önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ekonomik büyümeyi anlamlandırmak için değerlendirilmesi gereken temel kriterlerden biridir. Özellikle büyümenin hangi unsurlardan kaynaklandığını analiz edebilmek için GSYİH'yi oluşturan tüketim, yatırımlar, devlet harcamaları ve ithalat-ihracat verilerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu unsurlar, ülkenin ekonomik yapısının ve performansının daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır. İran'ın GSYİH üzerinde Trump'ın 2018 yılında uyguladığı yaptırımların ve küresel sistemi etkisi altına alan COVID-19 pandemisinin olumsuz etkileri görülmektedir. Ancak sonraki dönemde İran ekonomisi toparlanma sürecine girmiştir. Bu toparlanmada Çin ile artan ilişkiler ve BKBY girişimi kapsamında yapılan yatırımların etkisi önemli bir rol oynamıştır. Çin ve bölge ülkeleriyle ticaret hacminin artması, İran'ın GSYİH'sinde büyümeye katkı sağlamıştır.⁴⁰ Dünya Bankası'nın yayımladığı rapordaki verilere göre, İran'ın GSYİH 2012 yılında başlayan azalış, 2016 yılına kadar devam etmiştir. 2016 ve 2017 yıllarında yaşanan artışın ardından ise, 2018, 2019 ve 2020 yıllarında GSYİH yeniden önemli ölçüde düşüş göstermiştir.⁴¹ Bu bağlamda, İran'ın makroekonomik performansının büyüme potansiyeline sahip olduğu ve bu potansiyelin ülkenin ekonomik güvenliğine önemli bir katkı sağladığı söylenebilmektedir.

American Enterprise Institute verilerinden alınan aşağıdaki tablo, Çin'in İran'a BKBY girişimi kapsamında 2007–2019 yılları arasında gerçekleştirdiği yatırımları göstermektedir.

Tablo 1. Çin'in İran'daki BKBY Kapsamlı Yatırımları: Yıllık ve Sektörel Dağılım (2007–2019)⁴²

Yıllar	Sektörler	Toplam Yatırım (Milyon USD)
2007	Enerji, Metal Sanayi	2330
2008	Metal Sanayi	200
2009	Enerji	1760
2010	Enerji, Kamu Hizmetleri	1790
2011	Metal Sanayi, Ulaştırma/Taşımacılık	970
2012	Metal Sanayi, Ulaştırma/Taşımacılık	1940
2013	Metal Sanayi	1640
2014	Enerji, Metal Sanayi, Gayrimenkul, Ulaştırma/Taşımacılık	1010
2015	Ulaştırma/Taşımacılık	500

39 Przemysław Osiewicz, "The Belt and Road Initiative (BRI): Implications for Iran-China Relations", *Przegląd Strategiczny*, 8:11, 2018, s. 227-229.

40 Sudi Apak ve Ayhan Uçak, "Ekonomik Büyümenin Anlamlılığı ve Gelişmişlik: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 34, 2007, s. 57-59.

41 The World Bank, "Iran Economic Monitor", 2024, [42 "China Global Investment Tracker", \[www.aei.org/china-global-investment-tracker\]\(http://www.aei.org/china-global-investment-tracker\), erişim 17.05.2025.](https://documents1.worldbank.org/curated/en/099051007102421530/pdf/IDU1398008291628d14b5a1a9f91728b946987e4.pdf?_gl=11s5tse5_gcl_au*MTA2NTg2ODA5NC4xNzI2MDczMDUx, erişim 10.07.2024.</p>
</div>
<div data-bbox=)

2016	Enerji, Metal Sanayi, Ulaştırma/Taşımacılık, Kamu Hizmetleri	3360
2017	Kimya Sanayi, Enerji, Metal Sanayi	3390
2018	Ulaştırma/Taşımacılık	2080
2019	Ulaştırma/Taşımacılık	1540

Tabloda yer alan sektörel dağılım ve yıllık yatırım hacmi önemli dalgalanmalar sergilemektedir. Bu dönemde özellikle enerji, ulaştırma gibi stratejik sektörler öne çıkmaktadır. Tablodaki verilere istinaden yapılan yatırım miktarı 22.510 milyon dolar şeklindedir. 2006, 2016 ve 2017 yıllarında yatırım tutarlarında gözle görülür artışlar kaydedildiği görülmektedir. Bu yıllar, Çin'in İran'daki ekonomik angajmanını yoğunlaştırdığı ve özellikle enerji sektöründe yer alan projelerini finanse ettiği dönemler olarak öne çıkmaktadır. Ancak yatırımların yıllara göre düzensiz seyretmesi, İran'ın karşı karşıya olduğu ekonomik yaptırımlar, siyasi belirsizlikler ve kurumsal risklerin Çinli yatırımcılar üzerinde caydırıcı etkiler yarattığını göstermektedir. Veriler, Çin'in İran'da yüksek profilli ancak uzun vadede sınırlı sayıda projeye yöneldiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, Çin'in İran'la ekonomik ilişkilerini stratejik fakat temkinli bir çerçevede sürdürdüğünü göstermektedir.

İran'daki ekonomik toparlanma süreci, bölgesel düzeyde öne çıkan gelişmeler arasında yer almakta olup benzer biçimde, bölgenin bir diğer önemli aktörü olan Suudi Arabistan'ın ekonomik görünümü de dikkatle incelenmesi gereken bir diğer başlıktır. Dünya Bankası tarafından yayımlanan rapora göre, Suudi Arabistan'ın 2023 yılında yaşadığı ekonomik büyümedeki düşüş, OPEC+ ülkelerinin gönüllü olarak uyguladığı petrol üretim kesintilerinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, 2024 yılı için büyüme beklentisi %2,5 olarak öngörülmekte olup, bu büyümenin temel kaynağı petrol dışı sektörlerden elde edilen faaliyetler olması beklenmektedir.⁴³ Suudi Arabistan ekonomisinin temel unsuru olan enerji sektörü, günümüzde de önemini korumaktadır. Ülke, dünya petrol rezervleri bakımından önde gelen aktörlerden biri olurken, doğal gaz rezervleri açısından da önemli bir konuma sahiptir. Suudi Arabistan, bu enerji bağımlılığını azaltmak amacıyla Kral Selman liderliğinde Vizyon 2030 projesini hayata geçirmek için çeşitli faaliyetlerine devam etmektedir.⁴⁴ Suudi Arabistan, Vizyon 2030 projesi kapsamında gelir çeşitliliğini artırmayı hedeflemekte ve bu doğrultuda geniş çaplı ekonomik ve sosyal reformlar gerçekleştirmektedir. Bu reformlar çerçevesinde, uluslararası stratejik ekonomik ortaklıklar ön plana çıkmaktadır. Ülke içinde ekonomik kalkınmayı hızlandırmak amacıyla Kamu Yatırım Fonu aracılığıyla yatırımların artırılması hedeflenmiştir. Uluslararası yatırım bağlamında Suudi Arabistan'ın stratejik öncelik verdiği ülkeler arasında ABD, Rusya, Çin ve Hindistan yer almakta olup, bu ülkelerle ticari ilişkilerini derinleştirme gayreti içindedir. Ayrıca, Suudi Arabistan'ın küresel ittifaklarını çeşitlendirme amacı doğrultusunda doğudaki ülkelerle ilişkilerini güçlendirme stratejisi de dikkat çekmektedir.⁴⁵

Enerji ihtiyacı olan devletler başta Çin, Japonya ve Hindistan olmak üzere, enerji kaynakları bakımından zengin olan Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve diğer Körfez ülkelerine bağımlı hale gelmiştir. Çin, alternatif enerji kaynakları geliştirme

43 IMF, "Saudi Arabia: Concluding Statement of the 2024 Article IV Mission", 2024, <https://www.imf.org/en/News/Articles/2024/06/13/mission-concluding-statement-saudi-arabia-concluding-statement-of-the-2024-article-iv-mission>, erişim 20.08.2024.

44 DEİK, "Suudi Arabistan", 2023, <https://www.deik.org.tr/uploads/suudi-arabistan-bilgi-notu-temmuz-23.pdf>, erişim 15.08.2024.

45 Curran Flynn ve Shafi Aldamer, "The International Political Economy of Saudi Arabia: Sovereign Fund and Foreign Policy", *Digest of Middle East Studies*, 33:2, 2024, s. 149-165.

çabalarına rağmen Suudi Arabistan'dan petrol ithalatını sürdürmektedir. Bölgeden aktif petrol ithalatı yapan diğer ülkelerin varlığı, Çin'in Orta Doğu'daki etkisini arttırmasında önemli faktördür. Ayrıca, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik olarak da bölgede çeşitli yatırımlar gerçekleştiren Çin, Bir Kuşak Bir Yol projesi çerçevesinde yeşil finansman için bir sistem kurmuştur. Bu bağlamda Çin, mühendislik hizmetleri, inşaat projeleri ve endüstriyel parça ihracatı gibi çeşitli sektörlerdeki yatırımları ile Suudi Arabistan için önemli bir aktör haline gelmiştir. Ayrıca, iki ülke arasında petrokimya endüstrisinin geliştirilmesi amacıyla bir araştırma merkezi kurulmuştur. Suudi Arabistan'ın fosil yakıtlara olan bağımlılığını azaltmak amacıyla yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesine yönelik Çin ile ortak projeler yürütmektedir.⁴⁶

American Enterprise Institute verilerine dayanan aşağıdaki tablo, Çin'in 2007–2019 yılları arasında Suudi Arabistan'a yaptığı yatırımların sektörel dağılımını ve yıllık toplamlarını ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Çin'in Suudi Arabistan'daki BKBY Kapsamlı Yatırımları: Yıllık ve Sektörel Dağılım (2007–2019)⁴⁷

Yıllar	Sektörler	Toplam Yatırım (Milyon USD)
2007	Kimya Sanayi, Ulaştırma/Taşımacılık, Metal Sanayi	2770
2008	Diğer, Kimya Sanayi	1170
2009	Diğer, Enerji, Gayrimenkul, Ulaştırma/Taşımacılık	4530
2010	Enerji, Gayrimenkul	480
2011	Enerji, Gayrimenkul, Kimya Sanayi, Tarım	4320
2012	Enerji, Gayrimenkul, Kamu Hizmetleri, Ulaştırma/Taşımacılık	1830
2013	Enerji, Kamu Hizmetleri, Ulaştırma/Taşımacılık	4380
2014	Enerji, Gayrimenkul, Kamu Hizmetleri, Kimya Sanayi, Ulaştırma/Taşımacılık	3230
2015	Enerji, Gayrimenkul, Kamu Hizmetleri, Kimya Sanayi, Tarım	3310
2016	Enerji, Gayrimenkul, Kimya Sanayi, Ulaştırma/Taşımacılık	1480
2017	Enerji, Kamu Hizmetleri	1720
2018	Enerji, Kimya Sanayi, Teknoloji, Ulaştırma/Taşımacılık	2230
2019	Enerji, Gayrimenkul, Kamu Hizmetleri, Ulaştırma/Taşımacılık	4790

Verilere göre Çin'in Suudi Arabistan'daki yatırımları özellikle enerji, kamu hizmetleri, ulaştırma ve gayrimenkul sektörlerinde yoğunlaşmıştır. 12 yıllık veriye istinaden yapılan yatırımlar 36.240 milyon dolardır. Özellikle 2009, 2011, 2013 ve 2019 yıllarında yatırım miktarlarında dikkat çekici artışlar yaşandığı görülmektedir. Bu dönemlerde yapılan

46 Mehmet Seyfettin Erol ve Emrah Kaya, "Enerji Güvenliği Bağlamında Çin'in Arap Dünyası'na Yönelik Enerji Politikası", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 7:1, 2023, s. 86-122.

47 "China Global Investment Tracker", www.aei.org/china-global-investment-tracker, erişim 17.05.2025.

yatırımlar, Suudi Arabistan'ın altyapısal dönüşümünü destekleyen stratejik projelere işaret etmektedir. Yatırımların düzenli bir artış eğilimi göstermemesi, Çin'in yatırım politikalarında siyasi ve ekonomik koşullara bağlı olarak hareket ettiğini göstermektedir. Çin'in Suudi Arabistan ile ekonomik ilişkileri, büyük ölçüde enerji arz güvenliği doğrultusunda şekillenmektedir. Sektörel çeşitlilik, Çin'in yalnızca enerjiyle sınırlı kalmayan çok boyutlu bir yatırım stratejisi izlediğini göstermektedir. Bu durum Suudi Arabistan'ın Vizyon 2030 hedefleriyle de uyumlu olup iki ülkenin karşılıklı ekonomik bağımlılıklarını derinleştirme potansiyelini ortaya koymaktadır.

Suudi Arabistan ve Çin arasındaki ticari ilişkilerde enerji sektörü başlıca motivasyon kaynağıdır. Çin, enerji tedarikinin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla Suudi Arabistan ile güçlü ilişkilerini koruma yönünde adımlar atmaktadır. Özellikle Suudi Aramco'nun, Çin'in Sinopec ve Çin Petrokimya Şirketi gibi büyük firmalarıyla kurduğu iş birliği, bu ilişkilerin derinleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Çin, Suudi Arabistan'da doğalgaz arama ve çıkarma faaliyetlerine de aktif katılım sağlamakta ve iki ülke arasındaki ekonomik iş birliğini geliştirmek amacıyla çeşitli komiteler kurulmuştur. 2005-2017 yılları arasında, Çin'in Orta Doğu'daki yatırımlarında Suudi Arabistan en fazla yatırım çeken ülke konumundadır. Vizyon 2030 projesi kapsamında, Suudi Arabistan Çin ile stratejik ortaklıklar kurmuş ve Çin'in bu iş birliğine yönelik olumlu tutumu, Kral Selman için ekonomik çeşitlendirme sürecinde önemli bir destek olmuştur. Vizyon 2030 ve Bir Kuşak Bir Yol projeleri, iki ülkenin ortak çıkarları doğrultusunda entegre edilerek büyük bir fırsat olarak değerlendirilmektedir.⁴⁸ Ayrıca Bir Kuşak Bir Yol kapsamında Suudi Arabistan'ın çeşitli projeleri de bulunmaktadır. Bunlar Neom Şehri, Kral Abdülaziz Havalimanıdır.⁴⁹

2018 yılında Cemal Kaşıkçının İstanbul'daki Suudi Arabistan Başkonsolosluğu'nda öldürülmesinin ardından Suudi Arabistan uluslararası arenada yoğun eleştirilere maruz kalmış olsa da, Çin bu dönemde Suudi Arabistan ile olan ilişkilerinin özel bir niteliğe sahip olduğunu vurgulamış ve bu ilişkilerin daha da geliştirilmesi yönünde çaba göstermiştir. Bu durum, iki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik bağların derinliğini gözler önüne sermektedir. Suudi Arabistan'ın Vizyon 2030 projesi ve Çin'in Bir Kuşak Bir Yol girişiminin entegrasyonu için gösterilen ortak çabalar, her iki devletin uzun vadeli ekonomik ve siyasi hedeflerine ulaşma kararlılığını yansıtmaktadır. Suudi Arabistan açısından bu iş birliği, ekonomik çeşitlendirme stratejileri için büyük önem arz etmektedir. Bu süreçte, ABD ile olan ilişkiler de dikkate değerdir; Suudi Arabistan, Körfez bölgesinde güvenlik garantörü olarak ABD ile uzun süreli stratejik iş birliği yapmış ve bölge üzerindeki siyasi ayak izini de arttırmıştır. Çin ise bölgede ABD ile doğrudan rekabete girmek yerine, ekonomik çıkarlarına uygun şekilde dengeli bir strateji benimsemiş ve statükoyu bozmadan, ekonomik araçlarla bölgedeki etkisini artırmıştır.⁵⁰

Suudi Arabistan, Bir Kuşak Bir Yol girişimi açısından önemli bir jeostratejik konuma sahiptir. Hem kara hem de deniz bağlantıları bu stratejik önemini daha da artırmaktadır. Ayrıca, Çin'in İslam dünyasıyla etkileşim kurma isteği doğrultusunda, Suudi Arabistan Orta Doğu'daki merkezi bir rol oynamaktadır. İslam dininin kutsal mekânlarına ev sahipliği yapması, Suudi Arabistan'ın Çin için önemli bir ortak haline gelmesine katkı sağlamaktadır.

48 Mehmet Rakipoğlu, *Dış Politika Hedging (Korunma) Stratejisi: Soğuk Savaş Sonrası Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya ile İlişkileri*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, Konya, 2023, s. 133-136.

49 Amrita Jash, *Saudi-Iran Deal: A Test Case of China's Role as an International Mediator*, *Georgetown of International Affairs*, 2023, <https://giaa.georgetown.edu/2023/06/23/saudi-iran-deal-a-test-case-of-chinas-role-as-an-international-mediator/>, erişim 10.08.2024.

50 Jonathan Fulton, "Situating Saudi Arabia in China's Belt and Road Initiative", *Asian Politics & Policy*, 12, 2020, s. 362-383.

Bu bağlamda, Çin, Suudi Arabistan ile ilişkilerini geliştirerek, kendi içindeki Müslüman nüfusla olan ilişkilerini de meşrulaştırma konusunda stratejik avantaj elde etmektedir.⁵¹

Suudi Arabistan'ın ekonomik çeşitliliği artırma hedefi doğrultusunda, petrol dışı ürünler ve teknolojik malların ihracatına odaklanarak ihracat portföyünü genişletmesi, çeşitli finansal araçlarla sanayi sektörüne ve girişimcilere destek sağlaması, istihdamın artmasına katkıda bulunacaktır. Özellikle 2018 yılında KDV'nin uygulanmaya başlamasıyla birlikte ekonomik faaliyetlerdeki daralmanın önüne geçmek ve gelirleri artırmak amacıyla sermayeye verilen önem artmış, ithalata olan bağımlılığı azaltmak için yerel üretimin teşvik edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Vizyon 2030 kapsamında, ekonomik büyümenin güçlendirilmesi amacıyla turizm ve sanayi sektörlerinin desteklenmesi ve petrol bağımlılığının azaltılması hedeflenmektedir.⁵² Daha önce de belirtildiği üzere, Suudi Arabistan'ın petrole olan bağımlılığını azaltma ve ekonomik büyümeyi çeşitlendirilmiş sektörler üzerinden gerçekleştirme hedefi, ekonomi güvenliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, Suudi Arabistan'ın Çin ile olan yakın ilişkisi stratejik bir rol oynamaktadır.

5. Çin'in BKBY Projeleri Aracılığıyla Bölgesel Güç Mücadelesinde Barış ve İstikrar Etkisi

Orta Doğu'nun sahip olduğu dinamikler, bölgesel çatışmaların hegemonik güçler tarafından çıkarlar doğrultusunda şekillendirilmesine zemin hazırlamaktadır. Ancak Çin, ekonomik büyüme temelli bir devlet olarak, bu tür çatışmalarda taraf olmayı gerektiren riskli bir dış politikadan kaçınmaktadır. Bu doğrultuda, Çin'in bölge ülkelerinin iç işlerine doğrudan müdahale etmemesi ve askeri müdahale stratejilerinden uzak durması, ABD ve Batı'nın uyguladığı politikalara önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Çin'in bu stratejisinin ana unsuru ise enerjidir. Orta Doğu'daki ülkelerin ittifaklarına baktığımızda, ABD, İngiltere, Rusya, Fransa ve Çin gibi küresel güçlerle iş birliği kurdukları ve bu ittifakların Orta Doğu ülkelerinin siyasi yapısını, ekonomik yapısını ve dış politikalarını etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda Çin, özellikle ekonomik ilişkiler üzerinden bölge ülkeleri üzerinde nüfuz sahibi olmuştur. ABD ve Batı, bölgedeki süreçleri genellikle sert güç unsurlarıyla yönetirken, Çin daha kontrollü ve yumuşak güç stratejileriyle hareket etmektedir. ABD'nin Orta Doğu'daki varlığını kısmen azaltması, bölge ülkelerini Pekin ile daha yakın ilişkilere yöneltmiştir. Bu kapsamda "Pekin Mutabakatı" olarak adlandırılan yaklaşım, bölge ülkeleri için alternatif bir sistem olarak öne çıkmaktadır.⁵³

İran'ın ve Suudi Arabistan'ın tarihsel ittifaklarını incelediğimizde, her iki ülkenin de farklı müttefiklerle ilişkilerini sürdürdüğü görülmektedir. İran Devrimi sonrası, İran-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği SSCB ilişkileri güçlenirken, Suudi Arabistan ile ABD arasındaki ilişkiler de artmıştır. Ancak 11 Eylül saldırılarının ardından ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinde bozulmalar yaşanmış, İran'da 2005 yılında Ahmedinejad'ın seçilmesiyle bölgedeki dengeler yeniden değişmiştir. Günümüzde ise Çin'in Orta Doğu'daki artan etkisi dikkat çekmektedir. İran ve Suudi Arabistan'ın Çin ile olan ilişkilerinin güçlenmesinde ekonomik faktörler önemli bir rol oynamaktadır. ABD'nin kaya gazı üretimine başlamasıyla Suudi Arabistan'ın petrolüne olan bağımlılığın azalması, Suudi Arabistan'ı petrol ihracatında Çin ile daha yakın iş birliğine yöneltmiştir. Ayrıca Suudi Arabistan, bölgesel güvenlik açısından

51 Rakipoğlu, *Dış Politikada Hedging (Korunma) Stratejisi: Soğuk Savaş Sonrası Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya ile İlişkileri*, s. 114-116.

52 Suleman Sarwar, Dalia Streimikiene, Rida Waheed, Ashwag Dignah ve Asta Mikalauskiene, "Does the Vision 2030 and Value Added Tax Lead to Sustainable Economic Growth: The Case of Saudi Arabia?", *Sustainability*, 13, 2021, s. 16-20.

53 Müge Yüce ve Süleyman Erkan, "Hegemonyada Karşılıklı Bağımlılık Teorisi Kapsamında Çin'in Suudi Arabistan ve İran ile İlişkilerinin Analizi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 19:45, 2023, s. 333-349.

da Çin'in desteğini almaya çalışmaktadır. Benzer şekilde, Çin ile İran arasındaki ilişkiler de ekonomik ve enerji temelli iş birliği üzerine inşa edilmiştir. ABD'nin İran'a uyguladığı yaptırımlar sırasında Çin, Suudi Arabistan ile enerji ticaretini sürdürerek her iki ülkeyle dengeli ilişkiler kurmayı başarmıştır. Bu durum, ABD'nin yaptırımlarının dolaylı olarak Suudi Arabistan'ı enerji alanında destekleyen bir stratejiye dönüştüğünü göstermektedir.⁵⁴

İran ve Suudi Arabistan açısından enerji ihracatının gerçekleştirildiği en önemli coğrafi bölge, stratejik öneme sahip olan Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı'dır. Bu bölge, İran ve Suudi Arabistan'dan enerji ithal eden Çin için de kritik bir öneme sahiptir. Çin'in geleneksel askeri güvenliği haricinde geleneksel olmayan ekonomik güvenliği açısından enerji tedariki hayati bir rol oynamaktadır. Çin, artan üretim kapasitesini desteklemek için gerekli olan enerji kaynaklarının bir kısmını İran ve Suudi Arabistan'dan temin etmekte, bu süreçte enerji tedarikinin güvenliği ise her iki ülkenin ekonomik büyümesine ve ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamaktadır. 2019 yılında ABD, hem Hürmüz Boğazı'ndaki petrol tankerlerine yönelik saldırılar hem de Suudi Arabistan'daki petrol tesislerine yapılan saldırılar nedeniyle İran'ı sorumlu tutmuştur. Çin ise her iki olaya ilişkin olarak itidal çağrısında bulunmuştur. Bu gelişmeler, bölgesel çatışmaların Çin'in ekonomik güvenliğini tehdit eder hale geldiğini göstermektedir. Çin, Bir Kuşak Bir Yol projesi çerçevesinde bölgedeki yatırımlarını güçlendirmeyi hedefleyerek, Basra Körfezi'ndeki stratejik çıkarlarını "kazan-kazan" yaklaşımıyla sürdürülebilir hale getirmeye çalışmaktadır.⁵⁵

İran ve Suudi Arabistan'ın ekonomik büyümesi ve buna bağlı olarak ekonomik güvenlikleri açısından önemli bir role sahip olan Bir Kuşak Bir Yol Projesi, aynı zamanda Çin'in ulusal ve ekonomik çıkarları bakımından da hayati bir öneme sahiptir. Orta Doğu'da devam eden çatışma ortamı, Çin'in bu bölgedeki çıkarlarını tehdit ederken, projenin sorunsuz bir şekilde ilerlemesini de zorlaştırmaktadır. Çin, bölgedeki çatışmalara doğrudan müdahale edecek askeri kapasiteye sahip olmamakla birlikte, ABD'nin Orta Doğu'daki hegemonyasını göz önünde bulundurarak stratejik ve temkinli bir politika izlemektedir. Son dönemde ise bölge ülkelerinin taleplerine yanıt vererek, Bir Kuşak Bir Yol Projesi'nin güvenliğini sağlamak adına Orta Doğu'daki güvenlik sorunlarına katkı sunma çabalarını artırmıştır. Bu bağlamda, Çin, BM kararları doğrultusunda bölgeye barış gücü askerleri ve deniz kuvvetleri göndermiştir. Ayrıca, projenin uygulanması, bölge ülkelerinin ekonomik kalkınmasına ve güvenliklerinin sağlanmasına imkân vermektedir. Diğer yandan Çin'in diplomatik ilişkilerini geliştirmesi, İran ve Suudi Arabistan arasındaki bölgesel güç mücadelesinde daha etkin bir aktör haline gelmesine imkân tanımaktadır. Ayrıca Çin'in taraflarla eşit mesafede ilişki kurarak aralarındaki gerilimi azaltmaya yönelik diyalog ortamları oluşturması ve çatışmaların tırmanmasını önlemeye dönük güven artırıcı mekanizmalar geliştirmesi, bölgedeki mevcut anlaşmazlıkların yarattığı risklerin azaltılmasına yönelik somut adımlar olarak değerlendirilmektedir.⁵⁶

Çin'in bu dengeli diplomatik yaklaşımının arkasında, ekonomik ilişkilerin yarattığı jeoekonomik etkileşim önemli bir rol oynamaktadır. Çin'in Orta Doğu'ya yönelik ekonomik yatırımları İran ve Suudi Arabistan arasındaki jeopolitik rekabetin yumuşatılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Çin'in hem İran hem de Suudi Arabistan ile çeşitli anlaşmalar imzalaması, iki taraf nezdinde karşılıklı ekonomik bağımlılık ilişkisi geliştirmesini sağlamıştır. Bu durum,

54 Müge Yüce ve Süleyman Erkan, "Hegemonyada Karşılıklı Bağımlılık Teorisi Kapsamında Çin'in Suudi Arabistan ve İran ile İlişkilerinin Analizi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 19:45, 2023, s. 349-351.

55 Jeremy Garlick ve Radka Havlová, "China's 'Belt and Road' Economic Diplomacy in the Persian Gulf: Strategic Hedging amidst Saudi-Iranian Regional Rivalry", *Journal of Current Chinese Affairs*, 49:1, 2020, s. 82-105.

56 Yang Chen, "Orta Doğu'da Güvenlik İkileminin Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'ne Etkisi", *BRIQ Dergisi*, 1:2, 2020, s. 1-12.

tarafalar arasındaki doğrudan çatışmanın maliyetini artırarak diplomatik diyalog ortamının oluşmasını kolaylaştırmıştır. Çin'in Orta Doğu'daki çıkarları doğrultusunda izlediği temkinli ve dengeleyici politika, İran ile Suudi Arabistan arasındaki diplomatik yakınlaşmaya katkı sağlamıştır. Bu durum Çin'in arabulucu konumunu pekiştirmiştir. Özellikle Bir Kuşak Bir Yol Girişimi ile tarafların ekonomik iş birliği üzerinden ortak hedeflere yönelmesini teşvik etmesine katkı sağlamış ve bölgesel istikrarın zeminini güçlendirmiştir.⁵⁷

Çin'in arabuluculuk rolü üstlenmediği süreçte, İran ve Suudi Arabistan arasındaki bölgesel uyuşmazlığın çözümüne yönelik ilk girişim 2021 yılında Irak'ın ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler öncesinde her iki ülke de ilişkilerin normalleştirilmesi yönündeki niyetlerini kamuoyuna duyurmuştur. Görüşmelerde, bölgesel meseleler ve ikili ilişkiler ele alınmış, ancak iki ülke arasındaki ilişkilerin henüz olgunlaşmamış olması nedeniyle bu girişimler beklenen etkiyi yaratamamıştır.⁵⁸

Mart 2023'te, İran ile Suudi Arabistan arasındaki bölgesel güç mücadelesinin olumsuz etkilerini azaltmak ve iki ülke arasında uzun süredir kesilen diplomatik ilişkileri yeniden tesis etmek amacıyla, Çin arabuluculuk rolünü üstlenmiştir. Bu sürecin başarıya ulaşmasındaki temel etkenlerden biri, her iki ülkenin de ABD ile olan ilişkilerinin zayıflaması olmuştur. Çin'in üstlendiği arabuluculuk görevi sonrasında, İran ve Suudi Arabistan arasındaki bölgesel rekabetin Yemen, Lübnan, Irak ve Suriye gibi ülkeler üzerindeki güç mücadelelerini yatıştırması hedeflenmektedir. Çin'in barışçıl çözüm yaklaşımları, gerek bölgenin gerekse İran ve Suudi Arabistan'ın kalkınmasını, modernleşmesini ve sanayileşme süreçlerini hızlandırmaya yönelik önemli adımların atılmasına da olanak sağlamaktadır.⁵⁹ Ayrıca bölgesel güç mücadelesinde özellikle Yemen üzerinden baktığımızda Suudi Arabistan'ın dâhil olduğu savaşın maliyetinin giderek artması ekonomik anlamda ülkeye yük olmaya başlamıştır.⁶⁰

İran ve Suudi Arabistan'ın Ulusal Güvenlik Danışmanları ile Çin Komünist Partisi Dış İlişkiler Komitesi Üyesi arasında 2023 yılında gerçekleştirilen üçlü ortak bildiride, Suudi Arabistan ile İran arasında 2001 yılında imzalanan güvenlik anlaşmasına geri dönüşmesi, iki ülke arasındaki ekonomik, teknolojik, kültürel ve ticari iş birliklerinin güçlendirilmesi konusunda mutabık kalınmıştır. Ayrıca her üç ülkenin de küresel ve bölgesel barış ile güvenliğin sağlanması için gerekli çabaları göstereceği vurgulanmıştır. Bildiride, İran ve Suudi Arabistan'ın bölgesel güç mücadelesi kapsamında destekledikleri farklı gruplara fon sağlamaları yönünde taahhütler yer almıştır. Özellikle, İran'ın Husileri Suudi Arabistan'a saldırımları için teşvik etmeyeceği, Suudi Arabistan'ın ise İran tarafından terörist olarak tanımlanan Halkın Mücahitleri Örgütü gibi gruplara fon destek vermeyeceği ifadeleri yer almıştır. Lübnan gibi çatışmaların yoğun hissedildiği yerdeki iç dinamikler tarafından da bu ortak bildirinin olumlu etkiler yaratacağı öngörülmektedir. Ancak bu anlaşmanın kısa sürede uygulanması zor gözükse de Çin'in Bir Kuşak Bir Yol projesi kapsamındaki çıkarları, İran'ın Çin ile imzaladığı 25 yıllık stratejik ortaklığı ve Suudi Arabistan'ın ABD sonrası güvenlik garantilerini sağlama arayışı ve alternatif enerji piyasası araması gibi unsurlar, bu bölgesel

57 Muhammad An Nagib A. Smith ve Mohammad Izdiyan Muttaqin, "Intensification of China's Influence in the Middle East Region: Geoeconomics Approach on the Saudi-Iran Peace Agreement," *International Journal of Social Science and Human Research*, 6:2, 2023, s.277-283.

58 Rahim Frazan, İran-Suudi Arabistan Normalleşme Görüşmeleri, İran Araştırma Merkezi, 2022, <https://iramcenter.org/iran-suudi-arabistan-normallesme-gorusmeleri-783>, erişim 07.07.2024.

59 Dilruba Kurut, "Yeni Dünya Düzeni: Çin'in Barışçıl Büyüme Hedefleri Bağlamında Orta Doğu Politikası", *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 7:2, 2024, s. 126-140.

60 Turan Salcı, "Çin'in 'üçgen masa' anlaşma getirdi: İran ve Suudi Arabistan'ın normalleşmesi neleri değiştirir?", *Sputnik*, 2023, <https://anlatilanimotesi.com.tr/20230313/cinin-ucgen-masasi-anlasma-getirdi-iran-ve-suudi-arabistanin-normallesmesi-neleri-degistirir-1068185929.html>, erişim 18.08.2024.

mücadelenin diplomasi, diyalog ve ticari iş birlikleri zemininde çözüm bulmasına yönelik umutları artırmaktadır.⁶¹

İran ve Suudi Arabistan arasındaki uzlaşmanın ardından, iki ülke arasındaki ticaret hacminin, 2016 yılında ilişkilerin kesilmesinden önceki 274 milyon dolarlık seviyeyi aşarak 1 milyar dolara ulaşması beklenmektedir. Orta vadede bu rakamın 2 milyar dolara çıkacağı öngörülmektedir. Özellikle her iki ülkenin de Bir Kuşak Bir Yol projesinde kilit aktörler olması, bu uzlaşmanın ardından iş birliği potansiyellerinin artacağına dair beklentileri güçlendirmektedir.⁶² Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesi ile Suudi Arabistan'ın Vizyon 2030 stratejisinin ticari entegrasyonu, iki ülke arasında ticari anlamda kJarşılıklı bağımlılığı artırmaktadır. Bu entegrasyon, doğrudan yabancı yatırımların artmasıyla pekişmekte ve her iki ülke arasında ekonomik bağların derinleşmesine katkı sağlamaktadır. Benzer şekilde, Çin ile İran arasında da kapsamlı ticari iş birlikleri mevcut olup, bu iş birlikleri taraflar arasında karşılıklı bağımlılığı güçlendirmektedir.⁶³

Sonuç

Ekonomik güvenlik, devletin bekasını koruma amacıyla ekonomik yapıların güçlendirilmesi olarak tanımlanmakta ve devletin varlığını tehdit eden unsurlar arasında ekonomik istikrarsızlık, kaynak kıtlığı ve dışa bağımlılık önemli yer tutmaktadır. İran ve Suudi Arabistan gibi enerji kaynaklarına dayalı ekonomilere sahip ülkeler için, bu kaynakların sürdürülebilirliği ve güvenliği, ekonomik güvenliğin temelini oluşturmaktadır. Ekonomik güvenliği tehdit eden bu unsurların bertaraf edilmesi ise güçlü ticari ve ekonomik iş birlikleriyle mümkün hale gelmektedir. Bu noktada, Bir Kuşak Bir Yol girişimi, hem İran hem de Suudi Arabistan'ın Çin ile kurduğu karşılıklı bağımlılık ilişkisi sayesinde ekonomik güvenliğin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Çin'in BKBY kapsamında yaptığı yatırımlar, bu iki ülkenin ekonomik güvenliğini sağlamaya yönelik riskleri öngörme ve kontrol etme mekanizmaları sunmaktadır. İran ve Suudi Arabistan'ın, Bir Kuşak Bir Yol ile elde ettikleri ekonomik kazanımlar neticesinde ekonomik istikrarın sağlanması için önemli araç olarak değerlendirilebilir. Bir Kuşak Bir Yol girişimi, bir taraftan Çin'in küresel ekonomik etkinliğini artırırken, diğer taraftan projeye dâhil olan ülkelerin ticaret kapasitelerini genişleterek ekonomik büyümelerine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, hem İran hem de Suudi Arabistan için Çin ile geliştirdikleri ilişki, yalnızca ekonomik kalkınmayı desteklemekle kalmayıp, bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanmasına ve anlaşmazlıkların çözülmesine olanak tanımaktadır.

BKBY girişiminin İran-Suudi Arabistan çatışma dinamiklerine etkisi çeşitli somut mekanizmalar üzerinden gerçekleşmektedir. Bu kapsamda Çin'in her iki ülkeye yönelttiği ekonomik yatırımlar taraflar için karşılıklı ekonomik çıkar ortamı yaratarak rekabetin maliyetini artırmaktadır. Örneğin, İran'da demiryolu ve enerji altyapısına yapılan yatırımlar ile Suudi Arabistan'da liman ve lojistik projelerinin desteklenmesi, Çin'in ekonomik perspektiften tarafsız ortak rolünü güçlendirmektedir. Ayrıca, Çin'in 2023 yılında arabuluculuk yaparak iki ülkenin diplomatik ilişkilerini yeniden tesis etmesi, BKBY girişiminin yalnızca

61 Riad Domazeti, Çin Arabuluculuğunda Suudi Arabistan-İran Anlaşması: İçeriği Bölgesel ve Küresel Jeopolitiğe Etkileri ve Çıkmazları, İnsamer, 2023, <https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/cin-arabuluculugunda-suudi.pdf>, erişim 07.07.2024.

62 Yasir Rashid, İran'ın Suudi Arabistan Yakınlaşmasından Ekonomik Beklentileri, İran Araştırma Merkezi, 2023, <https://www.iramcenter.org/iranin-suudi-arabistan-yakinlasmasindan-ekonomik-beklentileri-2366>, erişim 15.08.2024.

63 Orhan Karaoğlu ve Seyedmohammad Seyedi Asl, "Jeopolitik Güç Dengesi Açısından Çin'in Orta Doğu'da İran ve Suudi Arabistan Yaklaşımı", *Tesam Akademi Dergisi*, 10:2, 2023, s. 237-266.

ekonomik değil diplomatik düzlemde de barışçıl etki yaratabildiğini göstermektedir. Bu unsurlar, çatışma dinamiklerinin yumuşamasında BKBY girişiminin çok boyutlu bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

İran ve Suudi Arabistan, Orta Doğu'daki iki önemli aktör olarak, tarihsel olarak farklı ittifaklar ve bölgesel güç mücadeleleri içinde yer almışlardır. Ancak, her iki ülkenin de Çin ile geliştirdikleri ekonomik iş birlikleri, bu rekabetin ve bölgesel anlaşmazlıkların azaltılması yönünde önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bir Kuşak Bir Yol girişimi, bu iki ülkenin enerji ihracatına olan bağımlılıklarını azaltırken, ekonomik altyapılarını çeşitlendirme ve dışa bağımlılıklarını dengeleme fırsatı sunmaktadır. Özellikle Çin'in, İran ve Suudi Arabistan ile olan ticari ilişkilerini artırarak bölgedeki stratejik etkisini genişletmesi, bu ülkeler arasındaki rekabetin ekonomik iş birliği yoluyla yatıştırılmasına katkıda bulunabilir. Bu çerçevede, İran ve Suudi Arabistan'ın 2021 yılında Irak öncülüğünde başlattıkları yakınlaşma girişimi, 2023 yılında Çin'in bölgesel aktörler tarafından desteklenmesiyle ivme kazanmış ve iki ülke arasındaki bölgesel mücadelede önemli adımlar atılmasına zemin hazırlamıştır.

Her iki ülke de Bir Kuşak Bir Yol girişimi kapsamında altyapı yatırımları, ticaret koridorları ve enerji hatları gibi alanlarda Çin ile iş birliği yaparak ekonomik güvenliklerini güçlendirme yolunda adımlar atmaktadır. Bu süreçte, Çin'in Orta Doğu'da yavaş yavaş önemli bir aktör olarak konumlanması ve bölgedeki çatışmaları diplomatik yollarla çözme yönündeki yaklaşımı, hem İran hem de Suudi Arabistan için stratejik bir önem taşımaktadır. Çin'in bu projedeki önceliği, ekonomik güvenlik ve ticaretin sürekliliği olduğu için, bölgesel çatışmaları yatıştırma çabaları Bir Kuşak Bir Yol girişiminin sorunsuz ilerlemesi açısından kritik rol oynamaktadır.

Bölgesel güvenlik açısından bakıldığında İran ve Suudi Arabistan'ın Çin ile geliştirdiği karşılıklı bağımlılık ilişkisi, Orta Doğu'daki güç dengelerinde diplomatik ve ekonomik iş birliğine dayalı araçların daha görünür hale gelmesine katkı sunmaktadır. Bu unsurlar arasında Çin'in Bir Kuşak Bir Yol girişimi kapsamında yürüttüğü ekonomik yatırımlar, arabuluculuk girişimleri, diplomatik söylemleri ve taraflarla geliştirdiği dengeli ilişkiler yer almaktadır. Ekonomik güvenlik, hem İran hem de Suudi Arabistan için stratejik bir hedef haline gelirken Çin'in bu alandaki faaliyetleri söz konusu hedefin gerçekleştirilmesinde önemli bir etki yaratmaktadır. Bu bağlamda, bölgedeki çatışma risklerinin azalması, her iki ülkenin de ekonomik güvenliğine katkıda bulunarak, uzun vadede istikrarlı bir ticaret ve iş birliği ortamının oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Sonuç olarak İran ve Suudi Arabistan'ın Çin ile geliştirdikleri karşılıklı bağımlılık ilişkisi, Bir Kuşak Bir Yol kapsamında hem ekonomik kalkınma hem de bölgesel güvenlik açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu iş birliği, her iki ülkenin de bölgesel çatışmalarda ortaya çıkan ekonomik maliyetleri dikkate alarak daha temkinli bir strateji benimsemelerine ve ekonomik güvenliği ön plana çıkararak çatışma çözümüne yönelik ortak adımlar atmalarına zemin hazırlamaktadır. Bu vesileyle İran ve Suudi Arabistan uluslararası arenada daha fazla manevra alanı oluşturmaya zemin hazırlaması beklenmektedir. Bir Kuşak Bir Yol girişiminin sunduğu ekonomik iş birliği modeli, İran ve Suudi Arabistan arasındaki bölgesel mücadelenin dinamiklerini yumuşatmaya ve anlaşmazlıkların ortaya çıkardığı riskleri azaltmaya yönelik önemli bir araç haline gelmekte olup, projeye katılan tüm ülkeler için bir kazan-kazan durumu yaratması beklenmektedir.

Çatışma Beyanı:

Araştırmamanın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Basılı Eserler

- ACAR Necmettin (2022). “İran-Suudi Arabistan Rekabeti Karşısında Çin Dış Politikası”, *Türkiye Orta Doğu Çalışmaları Dergisi*, 9:1, 187-216.
- ALTUN Nihal, KURT İpek ve ÖZBAYSAL Tansu (2021). “Adım Adım Yeni Dünya Düzeni: Çin BKBY Projesi”, *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 8:26, 81-93.
- ANDRUSEAC Gabriel (2015). “Economic Security – New Approaches in the Context of Globalization”, *Centre for European Studies*, 7:2, 232-235.
- APAK Sudi ve UÇAK Ayhan (2007). “Ekonomik Büyümenin Anlamlılığı ve Gelişmişlik: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 34, 57-59.
- BRADDON Derek (2012). “The Role of Economic Interdependence in the Origins and Resolution of Conflict”, *Revue d'économie politique*, 122, 299-306.
- CABLE Vincent (1995). “What is International Economic Security?”, *International Affairs*, 71:2, 305-324.
- CHEN Yang (2020). “Orta Doğu’da Güvenlik İkileminin Çin’in Kuşak ve Yol Girişimi’ne Etkisi”, *BRIQ Dergisi*, 1:2, 1-12.
- ÇAPAR Gökhan ve KOÇ Engin (2023). “İran ve Suudi Arabistan İlişkilerindeki Çatışma Dinamikleri: Bölgesel Güç Mücadelesinin Kimlik Perspektifinden İncelenmesi”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 1:43, 23-26.
- EROL Mehmet Seyfettin ve KAYA Emrah (2023). “Enerji Güvenliği Bağlamında Çin’in Arap Dünyası’na Yönelik Enerji Politikası”, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 7:1, 86-122.
- FARZANEGAN Mohammad Reza ve BATMANGHELIDJ Esfandiyar (2023). “Understanding Economic Sanctions on Iran: A Survey”, *The Economists' Voice*, 20:2, 197-205.
- FLYNN Curran ve ALDAMER Shafi (2024). “The International Political Economy of Saudi Arabia: Sovereign Fund and Foreign Policy”, *Digest of Middle East Studies*, 33:2, 149-165.
- FULTON Jonathan (2020). “Situating Saudi Arabia in China’s Belt and Road Initiative”, *Asian Politics & Policy*, 12, 362-383.
- GARLICK Jeremy ve HAVLOVÁ Radka (2020). “China’s ‘Belt and Road’ Economic Diplomacy in the Persian Gulf: Strategic Hedging amidst Saudi–Iranian Regional Rivalry”, *Journal of Current Chinese Affairs*, 49:1, 82-105.
- GARTZKE Erik, LI Quan ve BOEHMER Charles (2001). “Investing in the Peace: Economic Interdependence and International Conflict”, *International Organization*, 55:2, 391-404.
- GHOMI Morteza (2022). “Who is Afraid of Sanctions? The Macroeconomic and Distributional Effects of the Sanctions Against Iran”, *Economics and Politics*, 34:3, 395-398.
- GUL Azeem, ABBASI Rizwana Karim ve HAIDER Syed Arslan (2021). “Iran and Saudi Arabia’s Strategic Rivalry and the Middle Eastern Security: An Assessment”, *Liberal Arts and Social Sciences International Journal (LASSIJ)*, 5:2, 17-22.
- GÜRKAYNAK Muharrem ve YALÇINER Serhan (2009). “Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası İlişkiler*, 6:23, 73-92.
- HOMOLAR Alexandra (2010). “The Political Economy of National Security”, *Review of International Political Economy*, 17:2, 410-423.
- İNAT Kemal, KURT Veyssel, YEGIN Abdullah, GÜRLER Recep Tayyip, ÖZDEMİR Ömer Behram, ÖZDEMİRCİ Ayşe Selcan ve AKDOĞAN İsmail (2016). “İran-Suudi Arabistan Rekabetinin Bölgesel Yansımaları”, *Setav*, 148, 8-28.
- KAMEL Maha (2018). “China’s Belt and Road Initiative: Implications for the Middle East”, *Cambridge Review of International Affairs*, 31:1, 76-83.
- KARABULUT Bilal (2021). “Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Güvenlik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5:1, 51-87.
- KARABULUT Bilal ve OĞUZ Şafak (2022). “Ekonomi Güvenliği ve Ticaret Savaşları Bağlamında ABD-Çin Rekabetinin Analizi”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 6:2, 323-332.
- KARAOĞLU Orhan ve SEYEDİ ASLSayedmohammad (2023). “Jeopolitik Güç Dengesi Açısından Çin’in Orta Doğu’da İran ve Suudi Arabistan Yaklaşımı”, *Tesam Akademi Dergisi*, 10:2, 237-266.
- KEOHANE Robert O. ve NYE Joseph S. (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Little, Brown and Company, Boston.
- KHAJEHPUR Bijan (2020). “Anatomy of the Iranian Economy”, *The Swedish Institute of International Affairs*, 6, 5-41.

- KIRSHNER Jonathan (1998), “Political Economy in Security Studies after the Cold War”, *Review of International Political Economy*, 5:1, 64-91.
- KOPUK Ezgi ve BAYRAÇ Hüseyin Naci (2021). “Bir Kuşak Bir Yol Projesi ve Ekonomik Etkileri”, *Alanya Akademik Bakış*, 5:3, 1353-1374.
- KOZHANOV Nikolay (2022). “Iran’s Economy Under Sanctions: Two Levels of Impact”, *Russia in Global Affairs*, 4.
- KURUT Dilruba (2024). “Yeni Dünya Düzeni: Çin’in Barışçıl Büyüme Hedefleri Bağlamında Orta Doğu Politikası”, *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 7:2, 126-140.
- LIN Christina (2017). “The Belt and Road and China’s Long-term Visions in the Middle East”, *ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security*, 512, 1-9.
- MESJASZ Krakov (2008). “Ekonomik Güvenlik”, *Uluslararası İlişkiler*, 5:18, 125-138.
- NAKİBOĞLU Aslıhan ve DUGAN Serdar (2024). “Ekonomik Güvenlik: İktisadi Göstergelerle Türkiye’nin Değerlendirilmesi”, *Tasam*, 1-42.
- OSIEWICZ Przemyslaw (2018). “The Belt and Road Initiative (BRI): Implications for Iran-China Relations”, *Przegląd Strategiczny*, 8:11, 227-229.
- ÖZEV Muharrem Hilmi (2016). “Iran-Saudi Arabia Relations, 1932-2014”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 66:1, 83-87.
- PLOBERGER Christina (2017). “One Belt, One Road – China’s New Grand Strategy”, *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 15:3, 289-305.
- RAKİPOĞLU Mehmet (2023). *Dış Politikada Hedging(Korunma) Stratejisi: Soğuk Savaş Sonrası Suudi Arabistan’ın ABD, Çin ve Rusya ile İlişkileri*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, Konya.
- SARWAR Suleman, STREIMIKIENE Dalia, WAHEED Rida, DİGNAH Ashwag ve MIKALAUSKIENE Asta (2021). “Does the Vision 2030 and Value Added Tax Lead to Sustainable Economic Growth: The Case of Saudi Arabia?”, *Sustainability*, 13, 16-20.
- SCHOLVIN Stefan ve WIGELL Mikael (2018), “Geo-Economics as Concept and Practice in International Relations”, *Finnish Institute of International Affairs*, 102, 1-19.
- SHARIATINIA Mohsen ve AZIZI Hamidreza (2019). “Iran and the Belt and Road Initiative: Amid Hope and Fear”, *Journal of Contemporary China*, 28:120, 984-994.
- SHARIATINIA Mohsen. ve AZIZI Hamidreza (2017). “Iran–China Cooperation in the Silk Road Economic Belt: From Strategic Understanding to Operational Understanding”, *China & World Economy, Institute of World Economics and Politics, Chinese Academy of Social Sciences*, 25:5, 46-61.
- SIT Tsui, EREBUS Wong, LAU Kin Chi ve WEN Tijun (2016). “One Belt, One Road”, *Monthly Review*, 1, 33-38.
- SMITH Muhammad An Nagib A. ve MUTTAQIN Mohammad Izdiyan (2023). “Intensification of China’s Influence in the Middle East Region: Geoeconomics Approach on the Saudi-Iran Peace Agreement”, *International Journal of Social Science and Human Research*, 6:2, 277–283.
- ŞEKER Şevket (2022). “İran ve Suudi Arabistan Dış Politikasında Enerjinin Etkisi”, *Orta Doğu Etütleri*, 14:1, 130-140.
- TAYYAR Arı (2004). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa, İstanbul.
- YÜCE Müge ve ERKAN Süleyman (2023). “Hegemonyada Karşılıklı Bağımlılık Teorisi Kapsamında Çin’in Suudi Arabistan ve İran ile İlişkilerinin Analizi”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 19:45, 333-351.

İnternet Kaynakları

- “China Global Investment Tracker”, www.aei.org/china-global-investment-tracker, erişim 17.05.2025.
- CRAMARO Albert (2024). Geopolitics and Security: Analyzing Political Science Perspectives on International Relations, *ResearchGate*, https://www.researchgate.net/publication/386547158_Geopolitics_and_Security_Analyzing_Political_Science_Perspectives_on_International_Relations, erişim 05.04.2025.
- DEİK (2023). Suudi Arabistan, <https://www.deik.org.tr/uploads/suudi-arabistan-bilgi-notu-temmuz-23.pdf>, erişim 15.08.2024.
- DOMAZETİ Riad (2023). Çin Arabuluculuğunda Suudi Arabistan-İran Anlaşması: İçeriği Bölgesel ve Küresel Jeopolitiğe Etkileri ve Çıkmazları, *İnsamer*, <https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/cin-arabuluculugunda-suudi.pdf>, erişim 07.07.2024.
- FRAZAN Rahim (2022). İran-Suudi Arabistan Normalleşme Görüşmeleri, *İram Center*, <https://iramcenter.org/iran-suudi-arabistan-normallesme-gorusmeleri-783>, erişim 07.07.2024.

- IMF (2024). Saudi Arabia: Concluding Statement of the 2024 Article IV Mission. <https://www.imf.org/en/News/Articles/2024/06/13/mission-concluding-statement-saudi-arabia-concluding-statement-of-the-2024-article-iv-mission>, erişim 20.08.2024.
- JASH Amrita (2023). Saudi-Iran Deal: A Test Case of Chinas's Role as an International Mediator, *Georgetown of International Affairs*, <https://gjia.georgetown.edu/2023/06/23/saudi-iran-deal-a-test-case-of-chinas-role-as-an-international-mediator/>, erişim 10.08.2024.
- JIE Yu ve WALLACE John (2022). What is Chinas's Belt and Road Initiative (BRI) ?. *Chatham House*, <https://www.chathamhouse.org/2021/09/what-chinas-belt-and-road-initiative-bri>, erişim 11.08.2024.
- RASHID Yasir (2023). İran'ın Suudi Arabistan Yakınlaşmasından Ekonomik Beklentileri, İran Araştırma Merkezi, <https://www.iramcenter.org/iranin-suudi-arabistan-yakinlasmasindan-ekonomik-beklentileri-2366>, erişim 15.08.2024.
- SALCI Turan (2023). “Çin'in ‘üçgen masa’ anlaşma getirdi: İran ve Suudi Arabistan'ın normalleşmesi neleri değiştirir?”, *Sputnik*. <https://anlatilaninotesi.com.tr/20230313/cinin-ucgen-masasi-anlasma-getirdi-iran-ve-suudi-arabistanin-normallesmesi-neleri-degistirir-1068185929.html>, erişim 18.08.2024.
- The World Bank (2024). Iran Economic Monitor, https://documents1.worldbank.org/curated/en/099051007102421530/pdf/IDU1398008291628d14b5a1a9f91728b946987e4.pdf?_gl=1*1s5tse5*_gcl_au*MTA2NTg2ODA5NC4xNzI2MDczMDUx, erişim 10.07.2024